

Tartalom

MEDITÁCIÓ	
Ordass Lajos: Sötétségből világosságra	1
ORDASS-CENTENÁRIUM	
Isó Dorottya: Isten szelíd és halk hangja	2
Per Lønning: Bergen, 1942 – Budapest, 1984	5
Terray László: Mozaikszemek az Ordass-centenárium alkalmából	12
Pósfay György: Találkozásaim Ordass Lajossal (befejező rész)	14
TANULMÁNY	
Boleratzky Lóránd: Successio apostolica	22
INTERJÚ	
Megkérdeztük dr. Weltler János kertületi felügyelőt.....	26
KÖNYVISMERTETÉS	
Id. Magassy Sándor: Zsebkönyv az egyházzól (H. King: Mi az egyház?)	32
POSTÁNKBÓL	36
VERSEK	
Scholz László: Négysorosok az Űvegszilánkok című sorozatból	
TARTALMI ÖSSZESITŐ	40

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 51. szám – 2001. ŐSZ

Felelős szerkesztő: Ittész Gábor (tel.: 96-336-693)
Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 1-403-28-07)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Isó Dorottya , Ittész János, id. Magassy Sándor
Szerkesztőség: 9025 Győr, Rát M. tér 2.

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 1163 Budapest, Bodnár u. 29.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest – OTP XI. ker. 11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

Ordass Lajos

Sötétségből világosságra

*Jézus mondja: „Én vagyok a világ világossága. Aki engem követ,
nem járhat a sötétségben, hanem övé lesz az életnek világossága.”
(János 8,12)*

Uram!

A sötétséget Te ismered igazán. Te: a világosság! Én inkább csak sejtem a nagyságát, és ezért félek tőle. Az a kis fény, mely értelmem mécsesében pislákol, képtelen a sötétség rejtélyeibe behatolni. Elnyelik. Mindenfelé kikutathatatlan mélységek vannak előttem. Itt van a saját szívem. Váltakozó hangulataival minduntalan kínos meglepetések elé állít. Körülöttem az ember-világ. Azt hiszem, mindem ember a boldogságát keresi. Mégis egymást a kétségbeesésig gyötrik. S ha a bennem égő világosság ilyen kis távolságokra nem elégséges, hogyan is tudná megfejteni az élet, a múlt, a jövő, a bűn, a halál vagy az örökkévalóság kérdését? Igazad van, ha magamban járok, sötétségben járok.

Uram!

Senkire sem szorulok rá annyira, mint reád. Amióta a földre jöttél, nem kell az embernek tehetetlenül beletörődnie a sötétség tényébe. Ha követésedbe szegődöm, Te a szívembe pazar fényt szórsz. Mint annyi más híved életét, az enyémet is áldással tudod tenni társaim számára. A Te világosságodba beletartozik a múltam és a jövőm. Nem sötét még a Halál Völgye sem, ha Veled haladok át rajta. A cél pedig, amely felé vezetsz, a rejtélyek nélküli, világos örökkévalóság.

Jézus világosság, messze ragyog.
Fényből élnek mind a csillagok.
Bűnünket oszlasd el, nagy a sötét!
Vezesd te jó útra mind, aki vét!

Jézus a kezdet és Jézus a vég!
Hadd zengje ég és föld dicséretét!
Vezess az ösvényen, maradj velünk,
Míg örök fényedbe megérkezünk!

/401. ének 3. és 5. verse/

A reformáció közelgő ünnepe alkalmával szeretettel kívánunk kedves Olvasóinknak és gyülekezeteinknek Krisztus evangéliuma által megújuló hitet, szeretetet és reménységet.

A szerkesztőbizottság

Isó Dorottya

Isten szelíd és halk hangja

Igehirdetés D. Ordass Lajos püspök halála 23. évfordulóján
tartott megemlékezésen a Farkasréti temetőben, 2001. augusztus 12-én

*„Az Úr ezt mondta Illésnek: Jöjj ki, és állj a hegyre az Úr színe
elé! És amikor elvonult az Úr, nagy és erős szél szaggatta a
hegyeket, és tördelte a sziklákat az Úr előtt; de az Úr nem volt ott
a földrengésben. A földrengés után tűz támadt; de az Úr nem
volt ott a tűzben. A tűz után halk és szelíd hang hallatszott.”*

(1Kir 19,11-12)

Kedves Testvérek!

Mekkora ereje van egyetlen egy ember hangjának a történelem viharában? Amikor dörögnek az ágyúk, amikor szabad a gyilkolás, amikor faj fajra támad, amikor a gyűlölet szele nagy erővel tombol, s a gyenge emberi hang legfeljebb csak halk sutógásnak tűnhet mellette?!

Mekkora ereje van egyetlen egy ember hangjának a történelem viharában, amikor az erők uralkodik s a megtorlás, amikor ki lehet jelteni a hatalom birtokosainak: nekünk még a maguk csontjairól sem kell elszámolnunk; amikor a katonai erőfölény dönt arról, mi az igazság; amikor fegyverek határozzák meg kiből, mi lesz, és nem számít alkalmasság, törvény és törvényes rend, mert a diktatúra fékevesztett orkánja tombol országszerte?!

Mekkora ereje van egyetlen egy ember szótlán megállásának, néma jelenlétének - hiszen volt idő, amikor már szavát sem hallathatta lakása ajtaján kívül -, miközben körülötte talpnyalók serege verseng magas vagy magasabb beosztású egyházi szolgálatért, hogy hatalommá nyilvánítva a küldetést, kiskirályokként uralkodjanak a egyház rájuk bízott népét?!

Úgy gondolom, nem tévedek, ha azt mondom, a feltett kérdésre ez a válasz születne: mekkora ereje van a halk emberi hangnak? Mekkora ereje van a néma megállásnak? Lényegében semmi ereje nincs. Sőt, semmi értelme nincs. Örült ember az, aki ennyire nem félti a bőrét egy teljesen reménytelen csatában. Az erős szélre csak a még nagyobb szél lehet a válasz; az orkánra, a mindent elsöpítő, még nagyobb orkán; földrengésre a még erősebb földrengés; s a mindent elborító lángra, egy soha nem látott méretű láng. Ez fölényes túlerő lenne, ez elégtétel lenne, ezzel le lehetne győzni azokat, s győzelemre vinni a halk és szelíd hangon elmondottakat. Aki pedig erre nem képes, jobb, ha belesimul a dűlhöngő szélbe, a történelem viharába, s csendesen kivár, míg aláhagyja a tombolás.

Igen, a józan emberi válasz ez volna.

Csakhogya ember józan válasza, nem az Isten válasza.

„Amikor elvonult az Úr, nagy és erős szél szaggatta a hegyeket, és tördelte a sziklákat az Úr előtt; de az Úr nem volt ott a szélben. A szél után földrengés következett; de az Úr nem volt ott a földrengésben. A földrengés után tűz támadt; de az Úr nem volt ott a tűzben. A tűz után halk és szelíd hang hallatszott.” Az Isten ott volt a szelíd és halk hangban.

Istennek ez a válasza a történelem és a természet viharaira, a tomboló szélre, orkánra, földrengésre és tűzre. Az Ő valódi lénye, hatalma és ereje soha nem azokban, soha nem társadalmi rendszerekben vagy rendszerváltozásban, hanem mindig a szelíd és halk hangban, Igéjében van.

Ezzel erősíti meg Isten egyetlen megmaradt prófétáját, Illést, amikor az a végsőig elkésereedik, és már a halálra gondol; és ez a halk és szelíd hang, Isten igéje volt ott az egyetlen ember hangjában, kiáltásában és helytállásában, az egyetlen ember szótlán megállásában. Hiszen Ordass Lajos, egyházunk hitvalló püspökének szavát és megállását nem a pusztán emberi, a józan észnek nevezett gondolkodás irányította és vezette, s nem a józan emberi ész adott neki erőt, hanem a halk és szelíd hang, Isten igéje.

Mekkora ereje van egyetlen egy ember hangjának? Ha az az emberi hang Isten szelíd és halk hangjának eszköze, akkor mindennél és mindenkinél nagyobb ereje van, mert Isten igéje mindennél és mindenkinél biztosabb megállást, minden hatalomnál nagyobb hatalmat, mindenkinél erősebb biztonságot eredményez. Olyan erőt jelent, amely akkor is elegendő, amely akkor is megtartó, amikor már minden emberi erő kevésnek bizonyul. Olyan erő az, amely nélkül lehetetlen megérteni, hogyan is tudott Ordass Lajos dacolva félelemmel és fenyegetésekkel, nélkülözésekkel és fizikai fájdalmakkal kitartani - mindvégig.

Olvasom életrajzi művében: 1948 tavaszán Svájcban megtudta, mi vár rá, ha hazajön. Józan emberi ésszel csak megdöbbenhetek, mert ő hazajött. Olvasom életrajzi művében: 1948. szeptember 8-án délben végső döntést hozott. Nem mond le állami nyomásra püspöki tisztéről. Józan emberi ésszel csak fejemet rázhatom értetlenül, és a félelemtől összeszorul a szívem, hiszen ő jól tudta, mi fog most következni: jön a börtön, amely jelenthet kínzást, sőt kivégzést is! S ő déltől sötétedésig vár - mert csak akkor jöttek érte.

Honnan ez az erő, honnan ez a biztonság, honnan ez a hatalom? A halk és szelíd hangból, Isten igéjéből! S honnan a békesség, amely a per időszakában eltölti? Honnan a leleményesség s az önfegyelem a magánzárka napirendjének beosztásában? Honnan a feltétlen bizalom, hogy „Isten jól tudja, mit cselekszik”, amikor fátyolként takarják el az események Isten akaratát szeme elől, s ő már értelme elborulásának határán van? Honnan az alkotóerő, írni és fordítani, dokumentálni tanúként az eseményeket, amikor kinyomtatásra alig van esély, de mindent elkobozhatnak újra karhatalommal? Honnan az erő? A halk és szelíd hangból, Isten lényegéből, az Igéből. Olvasmányaimból pedig azt is tudom, hogy ez az erő, amely őt megtartotta mindvégig, amely őt erősebbé tette mindennél és mindenkinél, micsoda nyugtalanságot, zavart, groteszk félelmet váltott ki még halála után is azokból, akiknek kezében pedig minden emberi szem a hatalmat és az erőt látta.

Mekkora ereje van egyetlen ember hangjának a történelem viharában? Akkora, hogy a tomboló viharban az egész világ meghallotta; akkora, hogy azóta is, ma is, hallatszik nemzedékeken át, s hallhatja ma is egész egyházunk népe. De nemcsak hallhatja, hanem meg is kell hallania, mert ma sincs egyházunknak más útja, mint amin ő járt, az Isten halk és szelíd szavának, Isten igéjének erejével átitatott szívvel!

Ordass Lajos, a püspököt és a teológust én már csak könyvekből, újságokból és fényképekből ismerem. Sírjánál is ma állok először életemben. De nem akarom soha feledni, hogy nagyszerű hangja, nagyszerű cselekedetei és nagyszerű élete nem egy regényhős hangja, cselekedetei és élete volt, akinek úgyis minden sikerül, könnyedén

és eleve elrendelten; hanem egy ember élete volt, egy ugyanolyan emberé, mint én, mint mi, emberi érzésekkel, gondolatokkal, aggodásokkal és félelmekkel. Nem akarom feledni, hogy az ő helytállása, bátor hangja és egész munkássága mennyi gúnyt és mennyi megvetést váltott ki sokakból. Hiszen csak ezen a háttéren látom igazán, hogy őt, az embert, Isten tette naggyá, hatalmassá, példaképpé az én számomra és sokunk számára Igéje ereje által. S csak ezen a háttéren látom igazán, hogy beszélni, cselekedni és élni Krisztus egyháza tagjaként, lelkészként csak így lehet, mert csak így krisztusi.

Köszönöm Istennek, hogy tanúja hangja eljutott fülemig, és meghallhattam azt! Arra pedig kérem Őt, hogy tegyen engem is és minket valamennyiünket, akik itt vagyunk, szelíd és halk hangjának, Igéjének eszközévé, Róla tanúskodó szolgálivá! Ámen.

Imádkozzunk!

Urunk, Istenünk! Te jól tudod, mit cselekszel! Ez a bizonyosság, mely egy életen át hű tanúd hitvallása, elég nekünk is. Ebben a bizonyosságban köszönjük meg Neked az elmúlt évtizedeket; ebben a bizonyosságban áldunk Téged a hit megvallóiért, akiknek legdrágább mindvégig a Te halk és szelíd hangod, Igéd volt. Ebben a bizonyosságban köszönjük meg Neked Ordass Lajost, hangját, cselekedeteit, egész életét. Azzal, hogy egyházadnak adtad őt, megmutattad általa azt az életet, amelyet a történelem viharaiiban, de bármely más időszakban is egyházadnak élnie kell. Urunk, kérünk add, hogy példája szemünk előtt legyen a jelenben, az új egyházi indulásban, és a jövőben is, mindaddig, míg néped földi küldetésének végére ér, és megérkezik hozzád, az örök hazába. Ámen.

Scholz László

Tekintsünk köröskörül

Teremtőnk nem ismétli önmagát!
Nincs két egyarcú ember, fűszál sincsen
Egyforma, sokszínű kő az agát
S ámulhatunk a gazdag csillag-kincsen.

Per Lønning

BERGEN, 1942 - BUDAPEST, 1984 ¹

Megfigyelések és megjegyzések

Elismerem, hogy témám kissé titokzatos. A két B betűn: Bergen, Budapest, és a szor-zás érdekességén kívül: $2 \times 42 = 84$ milyen kapcsolat van a két város és a két évszám között? Válaszom csupán ennyi: a megjelölt években mindkét helyen ott voltam. Ez önmagában azonban semmit sem jelent. Mélyebben lévő tárgyi összefüggésről, még most is érvényes kihívásról kell legyen szó.

I.

(Előljáróban néhány személyes megjegyzés: Az egyház és az erőszakos államhatalom közötti szembenállást szeretném megvilágítani, ahogyan azt a drámákkal terhes 20. század gyermekeként megfigyelhettem, átélhettem és végiggondolhattam. Meg lehet, meg kell tennem, hiszen a különleges szemtanú helyzetében voltam. A rendszerességtől és a tények elemzésétől azonban ma eltekintek.

*A háborús évek idején Bergenben, Norvégia második nagyvárosában jártam általános- és középiskolába. 1946-ban érettségiztem. Egész családommal együtt részt vettem az egyház életében, bár abban az életkorban voltam, amikor az ember füle és szeme élesebb, mint tapasztalatszerzési és reflexiós képessége. *Az ötvenes évek első felében fiatal lelkészként két ökumenikus ifivezető-találkozóon vettem részt Berlinben. Ez abban az időben történt, amikor még át lehetett lépni a szektor határát, és bevonhattunk a munkába olyan résztvevőket, akik a "zónából", a későbbi NDK-ból jöttek. Az is lehetséges volt, hogy a Marx-Engels téren jelen legyünk egy kommunista május 1-je pompás, még igen lelkes megrendezésénél. *1954 és 1983 között az Egyházak Világtanácsa négy nagygyűlésén vettem részt. A közbeeső időben a központi bizottság, a szerkezeti bizottság és az 1983-as vancouveri nagygyűlés előkészítő bizottságának tagja voltam (83). *A Lutheránus Világszövetségben négy éven keresztül a "Lutherische Rundschau" társkiadója, majd hat esztendőn át Strasbourgan, az Ökumenikus Kutató Intézetben, kutató professzor voltam. *E megbízatásom következményeként kétszer jártam Budapesten. Nem csupán az 1984-es nagygyűlés törzskarának tagjaként, hanem már egy esztendővel korábban, mint egy belső előkészítő találkozás résztvevője. *Mindezt azért említem, hogy érzékeltethessem: milyen háttérből figyeltem. Megfigyeléseim értékelésekor ez talán nem egészen mellékes.)

1974-ben, az EVT Berlinben tartott központi bizottsági ülésén az akkori főtitkár, Visser t'Hooft, félrevont a kongresszusi csarnokban. Egy Szovjetunióba készülő küldöttség tagjának neveztek ki akkoriban. Ebből az alkalomból egyértelmű tanácsot adott: *"Egyszerűen és határozottan mondd meg az igazságot odaát. Túl sokáig és túlságosan ingadozva tettünk kísérletet arra, hogy az ökumenikus mozgalomban diplomatikusan bánjunk*

¹Elhangzott német nyelven a nemzetközi Ordass Alapítvány szimpóziumán, Ordass Lajos születésének százéves évfordulója alkalmával, az ausztriai Gallenkirchenben, 2001. január 14-én.

a Kreml uraival. Ennek mind a tekintélyünk, mind az önbecsülésünk kárát látta. Legfőbb ideje, hogy azt mondjuk nekik, amit valóban gondolunk." Időnként hasonlót kért tőlem a Londonban élő orosz emigráns metropolita, Anthony Bloom. Amikor 50 esztendő után turistavízumot kapott régi hazájába, és az útlevelvizsgálatnál a nemzetisége felől érdeklődtek, ezt válaszolta: "Orosz, orthodox, monarchista". Ezt minden további nélkül elfogadták. Hamiskásan mosolyogva mondta nekem: "Olyan nyelven kell beszélni, amelyet ezek az emberek megértenek."

Az ökumenikus-politikai klíma akkoriban gyakori, előre nem látható változásai miatt a tervezett küldöttség sohasem indult el. *Sajnos*, - vagy inkább azt mondjam, hogy szerencsére? Mert végül is lett volna-e bátorságom ahhoz, hogy a régi főtitkár és a metropolita tanácsát valóban megfogadjam úgy, ahogyan lelkiismeretem kétségtelenül parancsolta volna? Amikor már nyugdíjas egyházi vezetőként - a mögöttem lévő évtizedek fájdalmas összecsapására emlékezve - visszatekintek, elkerülhetetlen, hogy ne jusson eszembe a múltból néhány olyan szituáció, amikor a tisztázódás érdekében nagyobb bátorsággal kellett volna megszólalnom. Egyházi diplomáciai látogatás alkalmával a magunk részéről keveset kockáztatunk egy totalitárius államban. De mindig megkérdezzük önmagunktól: "Az itteni gyülekezetek milyen számlát fizetnek majd azért, ha én most feldühítem a hatalom birtokosait?" Húsz esztendővel később az iszlám Szudánba látogatva ezt a megoldást találtam: "Köszöntésemet egyszerű, saját élményeimet tartalmazó beszámolóban adom át, amelyben az egykori kiütdelemről és a náci terroruralom alól való felszabadulásról szólok." Így a hallgatók saját maguk alakították ki véleményüket.

Míndenestire: joggal igényelhetem annak elismerését, hogy életem, amelyet éveken át az egyházban és az egyházzal éltem, biztos és nem éppen fájdalommentes betekintést biztosított számomra "Az egyház integritása és a politikai diplomácia" egzisztenciális témakörébe. De éppen ez a kérdés abban a beszélgetésben, amelyet Ordass püspök örökségével és örökségéről folytatunk.

II.

1942 a norvég egyház harcának sorsdöntő esztendeje volt. A zsidók üldözése ekkor érte el tetőpontját. Ezenkívül ez az év a náci hatóságok és a valamikor valóban demokratikus Norvégia legfontosabb intézményei konfrontációjának nagy évévé lett. Az az esztendő volt, amikor Vidkun Quislinget ünnepélyesen miniszterelnökké és népvezérré nyilvánították. A náci rendőrség megszállta a nemzet szentélyét, a trondheimi dómot, hogy ott ünnepeljék meg az eseményt. Miután a hatalmon lévők sok jogtiprása ellen az egyház sorozatosan hiába tiltakozott, arra kényszerült, hogy az államnal szakítva független népegyházzá kiáltja ki magát. Várni lehetett, hogy ennek a lépésnek gazdasági következményei lesznek. Rendőrségi megtorlással is számolni kellett. Egyáltalán nem csodálkozhattunk azon, hogy az effajta intézkedések, részben teljesen önkényesen, magánszemélyeket sújtottak.

Az egyházzal kapcsolatos legmegrendítőbb emlékem 1942-ből mégsem az, hogy húsvét napján zsúfolásig tele volt a templom, amikor az egész gyülekezet felállt, hogy meghallgassa azt a püspöki pásztorlevelet, amely az addigi egyházi rendet hatályon kívül helyezte. Kívül, a templomajtó előtt történt a felejthetetlen epizód. A János-templom sekrestyéjének a lépcsőjén álltam, ahonnan a szemben fekvő Sydneshaugen-iskolát lehetett látni. Néhány hete oda internálták azokat a tanítókat, akik a politikailag kihangsúlyozott állami ifjúsági szolgálat, afféle kötelező norvég "Hitler-Jugend",

ellen tiltakoztak. Ezen a vasárnapon a templomba menők között Bergenben az a hír terjedt el, hogy a letartóztatottakat aznap rendőri kísérettel ismeretlen helyre szállítják. Messze északkeleten, az orosz határnál fekvő Kirkenes volt ez a hely. Több százan gyülekeztek össze, hogy a fogságba vetett tanítók menetét néma szolidaritással köszöntsék. Valóban a sekrestye lépcsőjéről láttunk a legjobban, ott álltam tizennégy évesen, apámmal együtt. A jelenetnél jelen akartunk lenni, hogy esetleg megpillantson minket fogságba vetett nagybátyám.

Mindjárt az elején egy zöld egyenruhás rendőr - sapkáján sas és a náci napkereszt volt - magabiztosan odajött templomunk lépcsőjéhez: *"El innen, itt tilos állni!"* Egy idősebb hölgy méltósággal viszonzta: *"Biztos úr, nem ismerünk olyan törvényes tiltást, hogy templomlépcsőn nem szabad állni."* *"Lefelé, és el innen, ez a templom az államé!"* *"Nem, kedves uram, ez a templom egy keresztyén gyülekezeté!"* Ez olyan tekintéllyel, fensőbbiséggel hangzott el, hogy a rendőr - nyilván megszegyenülten - hirtelen eltűnt.

Ez a sekrestyelépcsőről elhangzó megjegyzés fiatal fülemben a norvég egyház harcát döntő módon megvilágító kommentárrá lett. Az egyház létét a *"congregatio sactorum"* felől kell megérteni, ahogyan az Ágostai Hitvallás teszi VII. cikkelyében. A *"congregatio"* - összegyülekezés, társulás - nem statikusan megállapítható mennyiség. Összegyülekezés itt elsődlegesen az összegyűjtöttség eseményét jelenti. Történes, istentiszteleti folyamat. Az egyházi önazonosság liturgikus identitás. Ha az egyház, az istentiszteleti közösség, más - politikai, gazdasági, fennmaradását látszólag biztosító - érdekeknek veti alá magát, akkor elveszítette éltető lelkét.

III.

Az egész világra kiterjedő ökumenében a "hidegháború" évtizedeit a fokozatosan egyre inkább egyoldalúvá váló Amerika-ellenesség határozta meg. Ezt a folyamatot nagyrészt Barth Károly és néhány tanítványa: Niemöller, Hromádka, Gollwitzer - akik a náciizmussal szembeni ellenállás veteránjai voltak - bátorította, részben pedig azok az amerikai egyházi mozgalmak, amelyek már a vietnámi háború előtt határozottan szembehelyezkedtek hazájuk politikai vezetőrétegével. Két olyan személyes élményemről számolok be, amelyek akkoriban meglehetősen mély benyomást tettek rám, és amelyeket ennél a visszapillantásnál inkább a kor jellemző eseményének tartok.

1. Evanston, Illinois, USA, 1954, az EVT nagygyűlése

Az ifjúsági tanácsadók - közéjük tartozom én is - az Ökumené vezető személyiségeit beszélgetés-sorozatra hívták meg. Bírálatot kifejező kérdéseket is lehetett feltenni. A cseh teológiai professzor, Jozef Hromádka, a gyűlés népszerű vendége volt, aki nyolc éven át tartó amerikai emigráció után, a háborút követően tért vissza Prágába. Konstruktív módon akart részt venni az új szocialista társadalom felépítésében. Lelkesedése következtében, amellyel az új Csehszlovákiát képviselte, eufóriájából sok minden átragadt fiatal közönségére.

Rám kisebb hatást gyakorolt, és kényszerítést éreztem, hogy megkérdezzem: *"De mi van az iskolákkal, professzor úr? A korábbi vallástaniást nem nyomja el az ateista-marxista életszemlélet egyeduralma?"* Válaszán nem csodálkoztam annyira, mint hallgatóink nyilvánvalóan készséges helyeslésén: *"Nem annyira veszélyes dolog ez. A gyermekek többsége ugyanis annyira kicsi, hogy keveset értenek meg a világnézeti kérdésekből, a nagyobbaknak pedig lehetőségük van arra, hogy kritikusan viszonyuljanak azokhoz."* Azt kérdeztem

magamtól, hogy ezt a szuper-egygyűsűséget nem kell-e talán ironikusan érteni: hogy otthon ne kompromittálja magát, a professzor fiatal hallgatóit saját maguk, általa oly nagyra becsült kritikai érzékére akarja bízni, és ezzel a szándékkal csupán látszat szerint vett védelmébe egy abszurd helyzetet abszurd prókátorként. Az elfogadhatatlan az volt, hogy hallgatóinak többsége nyilvánvalóan nem így értelmezte érvelését. - Tudott dolog, hogy Hromádka csak Csehszlovákia újabb erőszakos szovjet megszállása után, 1968-ban - tehát 14 esztendővel később - adott hangot kifejezetten annak, hogy bizonyos mértékben felismerte a kommunista elnyomás tényét.

2. Szászország, NDK, 1981: az EVT központi bizottságának ülése Drezdában

Vasárnap a környező városokba és falvakba rajzottunk szét, ígéhirdetésre is készültünk. Egy fiatal amerikai lányt és engem kisvárosi gyülekezetbe küldtek. Neki az istentisztelet elején angol nyelvű köszöntést kellett mondania, én németül prédikáltam. Mivel a gyülekezetből senki sem merte vállalni a fordítást, ott helyben tolmáccsá is kellett válnom. Hát jó, - mindketten kiálltunk a kb. 150 jelenlévő elé. Ő beszélni kezdett: *"Amerikai vagyok, és szégyellem, hogy ma itt állok. Olyan nemzetből való vagyok, amelynek hazájában a tőke uralkodik, és ez az egész világon a békét és az emberi méltóságot fenyegeti. Önök pedig itt abban az országban élnek, amelyben a béke és az emberi közösség az uralkodó ideálok."* Mellette álltam és mindegyik mondatát szóról-szóra, kommentár nélkül kellett fordítanom, jöllehet az arcokról pontosan leolvashattam, hogy a gyülekezet hogyan fogadta ezt a barátságos és elismerőnek gondolt üzenetet. A szerencsétlen emberek bizonyára nem azért voltak ott, hogy megint azt hallják, amit saját, államilag dirigált médiáik naponta 24 órán keresztül ismételték.

Az amerikai lány köszöntése - aki egészen biztosan nem volt a marxizmus tudatos híve - az ökumenikus mozgalomban részt vevő amerikai küldöttek tipikus magatartását tükrözte. Még azok közül is, akik világosan tudták, hogy a kommunista társadalomban tetten érhető elnyomás egészen más és erőszakosabb, mint a saját társadalmukban érzékelhető, néhányan úgy gondolták, nincs joguk ahhoz, hogy a Szovjetunióban és vazallus államaiban tapasztalható elnyomásról beszéljenek - saját társadalmi rendszerük nyilvánvaló fogyatékoságai miatt, valamint a félelem miatt, hogy a sokat emlegetett "hidegháború" továbbfolytatásával vádolhatják őket. Hasonlóképpen azt is meg kell állapítanunk, hogy a korábban gyarmatosító nemzetek küldötteinek nehezeze esett, hogy a "harmadik világból" jövő testvéreket a kommunista újgyarmatosítás veszedelmére figyelmeztessék. Ezzel tulajdonképpen az LVSZ 1984-ben Budapesten tartott végzetes elnökválasztásának az alapjait vetették meg - évekkal korábban. Megfigyeltem, hogy ehhez az eredményhez helyenként amerikaiak és afrikaiak erőteljesebben járultak hozzá, mint Európa akkori "szocialista államainak" küldöttei.

De az ökumenikus mozgalmak vezetői is, - az EVT-é különösen Philip Potter főtítkársága idején, az LVSZ-é Carl Mau alatt - diplomatikus módon ugyan, de mégis hasonló alapmagatartás szószólói voltak. /Utódaik hivatali működését közvetlen közelről nem figyeltem meg, mivel nem volt rá megfelelő lehetőségem./ Amikor az EVT 1981-ben, Drezdában "Klasszizmus, rasszizmus és szexizmus" című állásfoglalásában ezt a hármat korunk fő nyomorúságának nevezte, és egy résztvevő a plenáris ülésen azt javasolta, hogy negyedikként vegyék hozzájuk a lelkiismereti elnyomást is, javaslatát maga a főtítkár utasította el azzal az indoklással, hogy nevetséges. Az LVSZ

budapesti, 1983 nyarán tartott előkészítő konferenciáján is valamennyi jelenlévő számára napnál világosabb volt, hogy a genfi főtitkárság miképpen készítette elő egyenesen Káldy elnökelöltségét. Egyetlen feltételük az volt, hogy Káldy vegyen részt a nagygyűlés idején Ordass püspök sírjánál egy megemlékezésen, amelyen a Világszövetség nagyon minimális udvariassági formában fejezi ki tiszteletét.

IV.

Ha még ma is fontos az 1984-es budapesti nagygyűlésre és a vitatott elnökválasztásra emlékezünk, ez nem azért történik, hogy ahhoz az erkölcsi ítélethez, amelyről a későbbi történelmi folyamat gondoskodott, egy újabbat csatoljunk. Elsősorban azokra a mozgásirányokra kell rámutatnunk, amelyek általában az egyház integritása és a politikai erőszakuralom közötti küzdelemben lesznek nyilvánvalóvá.

Egy esztendővel korábban Vancouverben egy autóbusz-utazás során Michalko, a szlovák vezető-püspök mellé kerültem. A budapesti előkészületekről kezdtünk beszélgetni. Az előkészületeket érintő néhány kérdésére válaszoltam, mivel jelen voltam a vezetőségi megbeszélésen, amely nemrégiben megtárgyalta azokat. Majd óvatosan megkérdeztem a vezető püspököt: *"Mi lesz a következő évben: a szocialista országok LVSZ-kioldóitai valószínűleg Káldyra szavaznak majd?"* Válaszára pontosan emlékezem: *"Ez nem feltétlenül biztos. Ő valamennyiüknek írt, és megkísérelte, hogy nyomást gyakoroljon ráik. Egyáltalán nem értem, hogy tehette meg ezt a számárságot."* Közben maga Michalko is olyan egyházi vezető volt, akitől aligha hallott bárki is olyan megnyilatkozást, amelylyel a marxista uralmat kimondottan kritizálta volna.

Itt nem kell lefestenem azt a hangulatot, amely Budapesten 1984-ben a nagygyűlésen uralkodott. Hallgatóim közül többen maguk is jelen voltak. Mint hazaiak vagy közeli szomszédok jobb előfeltételekkel rendelkeztek, mint én, hogy az eseményeket és a körülményeket kiértékeljék. Csak azt engedjék meg, hogy elmeséljem a legmélyebb benyomást keltő magyarországi élményemet. A szavazást - határozottan így emlékszem - hétfőn kellett lebonyolítanunk. Előtte vasárnap a résztvevők különböző gyülekezetek vendégei voltak; részt vettek az istentiszteleteken, és ígét hirdettek. Én magam azt a megtisztelő feladatot kaptam, - nem tudom miért, hiszen Káldy püspöknek mégiscsak tudnia kellett róla, és valahogyan hozzá kellett járulnia, hogy Cegléden prédikáljak. Cegléd Ordass Lajos egykori gyülekezete volt. Ezt természetesen hálával említettem meg a szöszéken. Beszámoltam az Ordással folytatott levelezésemről. Elmondtam, hogy milyen nagyon csodálom ökumenikus elkötelezettségét és egyházamról szerzett ismereteit.

Az istentiszteletet követő vendéglátás során egy velem körülbelül egykorú férfi szólított meg. Református lelkeszként mutatkozott be. Megkérdezte: *"Érdeklődéssel hallgattam, hogy kapcsolatban volt Ordass püspökkel. Nem tud arról, hogy őt a magyarországi lutheránus egyház kiközösítette?"* *"Ezt nagyon jól tudom"*, válaszoltam. *"De Jézus Krisztus egyházából sohasem kiközösítették ki."* *"Valóban, - jegyezze meg beszélgetőpartnerem, - így látom én is. - De hogy is mondjam, holnap lesz a nagy szavazás. Gondolja, hogy Káldyt elnöké választják?"* Még kissé visszafogottan, bármiféle állásfoglalás nélkül válaszoltam: *"Valószínűleg éppen ez történik majd. Hiszen nagyon sok kioldó most ezt gondolja: a magyar egyház részéről nagyon sok vendégzeretetet tapasztaltunk, vendéglátóinknak semmiképpen sem okozhatunk csalódást."* *"Nekünk csupán egyetlen csalódást okozhatnak, ha valóban megvilasztják őt."* Igen, egyetértettünk, de engem, a lutheránust kissé bosszantott, hogy ezt

egy református kollégától kell hallanom. Ezért azonnal hozzáfűztem: "De az önök református prelátusai sem különbek, néhányukat eléggé jól ismerem az EVT-ből." "Egyetértek, eléggé sokat szenvedtünk már ilyen urak alatt."

Kontraszként emlékszem arra a beszélgetésre, amelyet a következő estén, a fogadáson, egy nyugati küldöttel folytattam. A választás eredménye már ismert volt. A vendéglátó, az új elnök, nagyon élénken forgolódott a vendégek körül, hogy begyűjtse a jókívánásokat. Beszélgetőpartnerem lelkesedve szólt hozzám: "Hát nem csodálatos? Micsoda öröm lehet a szocialista Európa egyházai számára, hogy a Világszövetség teljesen elismerte őket. Hiszen ez óriási mértékben megnövelheti erkölcsi súlyukat az állami tekintélyekkel szemben." "Én ebben nem vagyok biztos", jegyeztem meg. "Éppen most beszéltem erről az egyik keletnémet püspökkel. Ő most közvetlenül mögöttünk áll. Megszólítom, és tőle magától meghallhatjuk, hogyan értékeli a helyzetet." Több NDK-ból jött küldött egyáltalán nem hallgatta el, hogy fenyegetőnek tartja az olyan állami hatalommal barátságot tartó küldött megválasztását, mint Káldy. Az NDK helyzetében ez a következő érvet adná a hatalom birokosainak szájába: "Miért vagytok hát olyan nehézkesek országotok szocialista felépítésében? Lutheránus Világszövetségetek nem éppen most ismerte el kiemelkedő módon a magyar egyházvezetőség együttműködési készségét?" Volt valami szenvedélyesség abban, hogy ezt az értékelést a greifswaldi püspök azzal a finnel közölte, aki delegációja határozott véleményét képviselte. Néhány nappal korábban valamennyi északi résztvevő számára zárt ülést tartottak, ahol ünnepélyesen elhatározták, hogy az elnökválasztást nem kommentálják. Jelenlévőként mégis hallottam, hogy Juva, a korábbi LVSZ-elnök, az egykori érsek izzó választási beszédet mondott Káldy mellett. Nem szakították félbe, és nem volt ellentmondás.

V.

Itt megszakítjuk 1942 és 1984 közötti vándorlásunkat. Külsőleg szemlélve túlságosan esetleges összeállítását nyújtottam. Személyes élményként azonban mégis egységes és végiggondolásra méltó ábrázolása annak az útnak, amelyet az egyház a huszadik század nagyobbik felében tett meg. Az Ordass-év prelúdiumaként helyénvaló kommentár - én így értékelem. Kiindulópontja olyan egyházban van, amelynek az 1940-45 közötti években ugyanazokkal a kísértésekkel kellett megküzdenie, mint Ordass püspök korában a magyarországi lutheránus testvéregyháznak. Olyan kiváltságos helyzetben élt megfigyelőtől való, aki éveken keresztül levelező kapcsolatban állt Ordass püspökkel. Ezt a kapcsolatot egyébként Ordass püspök kezdeményezte, mégpedig abban az időszakban, amikor a terhességmegszakítás kérdésében eléggé figyelmet keltő konfliktusba keveredtem a norvég államhatalommal.*

Norvégiában a nácizmus elleni, a negyvenes évek első felében megindult küzdelem olyan hagyományt teremtett, amelyet fő szervezője, Eivind Berggrav püspök - az újjászervezett EVT egyik első elnöke - a háborús esztendőök után továbbfolytatott; akkor

* Lønning a hetvenes évek elején tiltakozásképpen lemondott püspöki tisztéről, mert az állam meg sem hallgatta az egyház véleményét erről az égető problémáról. Lønningnek ez a lépése nemzetközi feltűnést keltett. Népszerűsége és rátermettsége azonban olyan nagy volt, hogy tíz évvel később (egy másik egyházkerületbe) visszahívták püspöknek. (Terry László információja alapján; a szerkesztő)

azért, hogy szemmel tartsa az egyház és a szocialista országok elnyomó urai közötti harcot. Jelentős figyelmet keltett, amikor az ötvenes évek elején nyíltan kritizálta a koppenhágai püspök rigai látogatását, mivel az - a látogató szándékától függetlenül - kétségtelenül kommunista propagandacélokat szolgálhat.

Az EVT központi bizottságának skandináv tagjai /egészen a nyolcvanas évek elejéig/ nagyjából mégis közösen képviselték ezt a követelést: az egyháznak egyforma igényekkel kell elítélnie az emberi jogok megsértését, akár a kommunista államokban, akár a földgolyó más helyén történnek. Emlékszem, hogy a hetvenes években ennek a stratégiának az alkalmazása miatt a plenáris üléseken folytatott viták alkalmával többször gyanúsítottak azzal, hogy nyugati háborús uszító vagyok. Nemcsak szocialista államokból jöttek ezek a hangok, hanem a "harmadik világ" néhány országából is, miközben a Nyugatról érkező "békebarát" hangok figyelemreméltóan visszafogottan nyilatkoztak.

VI.

Úgy látom, hogy hasznos és szükséges, hogy azok az egyes személyek, akik valamilyen drámai történelmi eseményekhez kerültek közel - és milyen drámai volt a huszadik században az egyház és a totalitarizmus közötti konfrontáció -, egyéni tapasztalataikat és reflexióikat továbbadják. Mindegyikük saját /mind szubjektív, mind objektív módon korlátozott/ nézőpontja alapján fogalmazza meg tapasztalatait. Ezért az egyik megfigyelő észrevételeit a másikéval ki kell egészíteni. Jellemző epizódok és tisztázó élmények hatalmas mennyiségét sohasem vették jegyzőkönyvbe, nem örökítették meg okmányokban. Ennek többek között az az oka, hogy a történelem folyamán diplomáciai megfontolásból sok mindent elhallgattak, félresöpörtek, és szándékosan elfelejtettek. Beszámolómmal arra törekedtem, hogy a szükséges kiegészítéshez némiképpen hozzájáruljak.

(Fordította: Bohus Imre)

Scholz László

Micsoda az ember?

Fölnézve a csillagos mindenségre
 Elfoghat a borzongató magány:
 Bír itt még súllyal egy ember személye?
 Van rád Istennek gondja, te parányy?!

/Vö. Zsolt 8,5/

Terray László:

Mozaikszemek az Ordass-centenárium alkalmából

Ordass Lajosnak alighanem több kapcsolata volt a háború és a német megszállás alatti ellenállási mozgalommal, mint ami ebből eddig felszínre került. Tőle magától majdnem csak „elszólások” formájában lehetett valamit is hallani erről.

Szenes Sándor „Befejezetlen múlt” (Budapest 1986) c. könyvében ismételtelen említi Török Sándor író nevét, s hosszabb interjút is közöl vele. Török Sándor is járt Serédi hercegprímásnál hasonló céllal, mint Ordass Lajos, egy másik delegáció tagjaként. Az érdekes ezzel kapcsolatban az, hogy Török Sándor is hivatkozott a hercegprímással való beszélgetés során a norvég evangélikus egyházi vezeték példájára, akik életük kockáztatásával tiltakoztak a zsidók üldözése ellen az ország akkori nacionálszocialista „vezetőjénél”, Vidkun Quislingnél.

Tudomásunk szerint Magyarországon az egyetlen, akinek a világháború alatt közvetlen információi voltak a norvég „egyházi harcról”, Ordass Lajos akkori keletföldi lelkész volt. Ő erről csak lelkészi körökben tartott előadást, és a püspöki kart informálta. Lehetséges, hogy Török Sándor valamilyen evangélikus lelkészbarátjától értesült a norvég tiltakozásról. De az is lehetséges, hogy Ordass Lajos magával Török Sándorral is tartott fenn közvetlen kapcsolatot. Török pedig az 1944 márciusában alakult ellenállási Magyar Függetlenségi Mozgalomban együtt dolgozott Soós Gézával. Szenes interjújából többek között kiderül hogy az ún. Auschwitzi Jegyzőkönyv első, német nyelvű példánya az akkori Szlovákiából rejtett utakon Soós Gézához érkezett 1944 áprilisában, ő gondoskodott magyarra való fordításáról és - Török Sándorral együtt - kulcsszemélyekhez való eljuttatásáról. (Ezt a 30-40 oldalas „jegyzőkönyvet” két Auschwitzból csodával határos módon megszökött szlovák zsidó fiatalember állította össze, s a haláltábor pontos leírását tartalmazta).

Soós Géza azonos a református Soki Deo Gloria diákszövetség akkori elnökével. Korábban fontos állása volt a külügyminisztériumban, de tevékenyen részt vett az említett ellenállási mozgalomban is, s ezért a német megszállás után illegálisba kényszerült. 1944. decemberi külföldre menekülése előtt az utolsó napokat rejtékelyén, éppen Ordass Lajosnál töltötte.

Szerintem valóságosnak látszik, hogy Ordass Lajos kapcsolatot tartott ezekkel a körökkel, és Török Sándor információi a norvég egyházi harcról közvetlenül tőle származhatnak (bár részleteiben az ő előadásában foglaltaktól eltérnek.)

(Hadd fűzzem hozzá, hogy az Országos Széchényi könyvtárban ez év áprilisában, a fénymásoló iroda felé haladva, egy polcon egész véletlenül egy vaskos kötetten akadt meg a szemem. Közelebb lépve felfedeztem, hogy a szerző: Török Sándor, - akiről én eddig vajmi keveset tudtam. A Magyar Irodalmi Lexikon többet is mond róla. A könyv címe: Életed kész regény, Budapest 1946. Regény, de háttere a zsidóüldözés.).

*

Tartalmas élmény volt az Ordass „jubileummal” kapcsolatos három filmet (illetve két filmet és egy „Örömhír” program Ordassról szóló részletét) videón meg-

nézni. Elismerésre méltó, hogy ezek segítségével nemcsak az egyházi érdeklődő emberek szűkebb köre, hanem az ország egész közvéleménye megtudhatott (és megtudhat) valamit Ordass Lajos életéről és bizonyágtételéről. De zavarólag hat, mikor az egyik film, amely a Dunatáj Alapítvány gondozásában készült, Ordass Lajos egy beszédét úgy tünteti fel, mintha az 1957-ben a Lutheránus Világszövetség minneapolis-i nagygyűlésén hangzott volna el. Ez a felvétel *tíz évvel korábban*, a Lutheránus Világszövetség alakuló világgyűlésén készült *1947-ben a svédországi Lundban*.

*

Végül egy rövid kommentár egy cikkhez, amely a Lelkipásztor 1999. évi 5. számában jelent meg „Káldy Zoltán” címmel (180-183.o.). A tartalomjegyzék a cikk szerzőjéül Vető Istvánt jelölte meg, de magából a cikkből kiderül, hogy az a Lutheránus Világszövetség története Káldy Zoltánról szóló fejezetének fordítása angolból Deák Ágota teológus hallgató tollából.

A cikk, amelynek szerzője a Világszövetség történetének egyik szerkesztője, Jens Holger Schjørring aarhusi professzor, többek között az 1984. évi budapesti világgyűlésen lefolyt elnökválasztást is kommentálja: „... nyomásról szóló vádaskodások hangzottak el az LVSZ stábjáról, melyeket széles körben közölt a sajtó, sőt még azt is, hogy Káldy manipulál” (182.o.) A mondat szerkezetéből nem derül ki világosan, hogy az LVSZ stábjára vádolt-e valakit nyomással, vagy pedig az LVSZ stábjára gyakorolt nyomást valakivel szemben.

Világos azonban a mondat második fele: a sajtó azzal vádolta Káldyt, hogy manipulál.

Persze volt ilyen hang is. De a könyv eredeti angol szövegéből az derül ki, hogy a vádak szerint *az LVSZ stáb manipulált Káldy érdekében* („manipulation on Káldy's behalf by LWF staff”, 469.o.). Ami igaz is.

A cikkről és a fordításáról többet is lehetne mondani (jót is!), de most és ezen a helyen elégedjünk meg ennyivel.

Scholz László

Dióhéjban

Ajándékul a Jóhírt keresed?
Keresd Jánosnál, tömörebben úgyse
Mutat más a Fiúra, ott leled
Keresztfán! Evangélium in nuce.

/Vö. Ján 3,16/

Pósfay György

Találkozásaim Ordass Lajossal /Befejező rész/

EGY RENDKÍVÜLI TALÁLKOZÁS A VASFÜGGÖNY ÁRNYÉKÁBAN

Az előző események és a most következő között közel tíz év telt el. Hogy mi történt ez idő alatt Magyarországon, az már a világtörténelem részévé vált. Hogy mit jelentettek ezek az események az ottani egyházak, főleg az evangélikus egyház számára, az is ismertnek mondható e tanulmány olvasói előtt. Minthogy én ennek az időszaknak közel négyötöd részét a tengeren túl töltöttem, az eseményeket csak vázlatosan ismertetem. Volt idő, amikor szüleimnek írt leveleim is elvesztek, és az általuk írtak sem érkeztek meg címemre. Természetesen Ordass Lajossal nem tudtam levelezni, amíg börtönben volt. És azután sem akartam őt kellemetlen helyzetbe hozni azzal, hogy ő külföldről levelet kap. De mondhatom, hogy néha-néha, már az 50-s évek elején, kaptam szüleim leveleiben egy-egy igés lapocskát, amelyen - jellegzetes írással - a „Lajos” szó volt kibetűzhető.

Annál nagyobb örömet jelentett azután az, hogy már az ötvenes esztendőök közepétől kaptam különböző országokban élő, ismeretlen feladóktól, kommentár nélkül naplórészleteket, iratokat, beszámolókat, amelyek biztosan Ordass Lajostól származtak. Ezek azután később mind megjelentek Szépfalusi István gondozásában és a Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadásában, az úgynevezett „lila kötetek”-ben, de megérkezésükkor mindig nagy örömet jelentettek, nemcsak tartalmuk miatt, hanem azért is, mert azt jelentették, hogy Ordass Lajos számon tartott engem, bárhol is voltam, és gondolt rám.

Így tudtam a börtönből való kiszabadulásáról, elszigeteltségéről, a külföldi egyházak lépéseiről, amiket pertörlése érdekében tettek, a nála tett látogatásokról, és végül első prédikációjáról, valamint püspöki szolgálatának újból való átvételéről.

Amint az ismeretes, ezalatt szülőhazám polgárainak a lelkében egyre több reménység támadt a jövőt illetően, de azután hamarosan sok csalódás és szomorúság érte az embereket. Majdnem negyedmillió magyar hagyta el 1956-ban és 1957-ben a szülőhazát, és bár többen visszatértek oda, mégis igen sokan szétszóródtak a világ számos országába. A Venezuelában élő néhány ezer magyar még a második világháborút követő években vándorolt be ebbe a délamerikai országba, és ott - néhány kivételtől eltekintve - elég jól megvetette a lábát. Ezek között sok olyan volt, akinek az Ausztriába kikerültek között rokonuk volt, akiket ki szerettek volna hozatni Venezuelába. Ez azonban, főleg bürokratikus és technikai nehézségek miatt igen nehezen valósult meg. Így a venezuelai magyarság engem kért fel, hogy utazzam Ausztriába, és nézzek utána, hogy mit lehet e terv megvalósításának az érdekében tenni. A másik megbízásom annak a kivizsgálása lett, hogy miképpen lehetne az egyházakon keresztül Magyarországra segítséget küldeni, és azt az egyházak szétosztási munkája révén a legjobban rászorulókhoz eljuttatni. Végül feladatommá vált az is, hogy megvizsgáljam, miképpen lehet azokat a fiatalkorúakat támogatni, akik tanulmányaik végzése vagy más miatt osztrák földön óhajtottak maradni. Így 1957. február első napjaiban Bécsben érkeztem, és ott megkezdtem munkámat.

Mindjárt ottlétem első napján felkerestem az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség bécsi irodáját, és ott találkoztam annak vezetőjével, az általam akkor még nem ismert Szépfalusi István lelkésszel. Elmondtam neki, hogy ki vagyok, miért jöttem, hogy kívánom munkámat végezni, meddig tudok maradni, és a Világszövetségtől tulajdonképpen semmit sem kérek, de ha tudok valamilyen szolgálattal - így például a táborokban tartandó istentiszteletek végzésével - segíteni, a hétvégeken rendelkezésre állok.

Ajánlatomat bécsi kollégám elfogadta. Kért, hogy másnap ismét látogassam meg irodájában, mert akkor már meg tudja mondani, hogy vasárnap hol van szüksége szolgálatomra, és talán lesz ideje egy kis beszélgetésre is. Ezt meg is tettem, és mindent megbeszéltünk. Azonban eltávozásom előtt megállított, és így szólt: „Nem akarnál szombaton lejönni velem a magyar határra?” Mert látta, hogy nem egészen értem a kérdést, elmondta, hogy az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség főtitkára és Európa-titkára, dr. Carl E. Lund-Quist amerikai és Zeuthen Mogens dán lelkészek múlt héten meglátogatták Magyarországot. Az amerikai főtitkár, pár nappal ezelőtt Pestről visszarepült Genfbe, de Zeuthen kolléga még ott maradt. Azonban nincs mindennap gép Pestről nyugat felé, így Ordass püspök úr megígérte neki, hogyha marad, szombaton kocsin elviszik a hegyeshalmi határátkelőhelyig. Ő ott átsétálhat az osztrák oldalra, s ha valaki Bécsből érte jön, onnan már könnyen eljuthat az osztrák fővárosba. Mikor ez a kérés Bécsbe megérkezett, Szépfalusi elvállalta ezt a szolgálatot. Erre hívott meg engem.

Szépfalusi elmondta még azt is, hogy a hegyeshalmi vámig menő autójának a csomagtartóját telerakja gyermektápszerrel, orvosságokkal, csecsemőknek való ruhane-művel. És ha erre engedélyt kap, azt átadja a magyaroknak az osztrák segélyszervezet ajándékként. Ha nem kap engedélyt, visszahozza az adományt.

Közben megérkezett Argentínából - hasonló munkára, mint én, csak ő az ottani kormány kiküldetésében - Hefty László evangélikus lelkész. Mikor hallott tervezett utam-ról, megemlítette, hogy szívesen eljönne ő is a határra. Végül a Világszövetség infor-mációs osztályának egy munkatársa, egy amerikai újságíró is értesült e tervről, és ő is jelentkezett.

Ekkor újra felkerestem Szépfalusit, és megkértem, hogy szerezzen kölcsönbe még egy személykocsit, és azt is rakjuk tele hasznos, kis helyet elfoglaló ajándékokkal, mert van még három jelentkező, aki szívesen jönne velünk. Ezt sikerült neki az utolsó pil-lanatban elintézni.

Így szombaton, 1957. február 9-én két személykocsival és öt személlyel (Szépfalusit elkísérte titkárnője, Wanner Márta, későbbi felesége, a másikban utaztak Hefty László, Jean Olson és én), megrakva gyerekek számára összeállított szeretetsomagokkal, út-nak indultunk Magyarország felé. Így jutottunk el a nickelsdorfi (Miklóshalma) osztrák vámházig, ahol a vámósok azonnal felhúzták a sorompót, és intettek, hogy men-jünk tovább, már várnak ránk. Így nemsokára megérkeztünk a magyar sorompóhoz, és azt a magyar vámósok szintén felhúzták. Ekkor a vámépület felé folytattuk utunkat, ahol három feketeruhás magas férfit pillantottunk meg. Közlebb érve hozzájuk, felki-áltottam: „az a középső ott Ordass Lajos!”. Útitársaim közül ugyanis senki sem ismer-te Ordass, de tudták, hogy kicsoda. Szépfalusiék pedig, akik ismerték Ordass Lajost, valahol lemaradtak, és pár perccel később értek csak a sorompóhoz. Így megkértem Hefty Lacit, aki a kormány mellett ült, hogy álljon meg. Kiszálltam a kocsiból, és püs-

pököm felé siettem. Ő végig nézett rajtam, és így szólt hozzám: "hát te hogy kerülsz ide, neked Venezuelában kellene lenned?" Én erre így feleltem neki: "ez így igaz, de eljöttem Bécsbe, gondolva arra, hogy talán ott még püspök úrral is fogok találkozni. Egyébként a magyar menekültek között munkálkodunk mindannyian".

Erre a püspököm elmondta, hogy eredetileg nem akarta a mellette álló és általam még régebről ismert Zeuthen dán lelkészt a határig elkísérni, mert annyi dolga van otthon, de egy érzése támadt, hogy ezt meg kell tennie. Így korán felkelt, és elkísérte vendégét. "Most már tudom, miért kellett ezt megtennem. Délután egy édesanyát nagyon boldoggá fogok tenni." Az édesanyámra gondolt, aki három hónappal korábban vesztette el férjét, az én édesapámat. Részt vett a temetésén is, és azóta, hogy ismét szabadon járhatótt-kelhetett, többször volt otthonunkban. A mellette álló, harmadik magas fiatalember Turcsányi Károly, a püspök sófője és tikára volt, akit már teológusként megismertem.

Közben megérkeztek Szépfalusiék is. Ők is ödvözlötték a püspököt és utitársait, majd Szépfalusi elmondta Ordass Lajosnak, hogy két kocsi minden szabad helyet teleraktunk szeretetsomagokkal. Azokat itt hagynánk az evangélikus egyház gyermekotthonai részére, ha erre engedélyt adnának a vámhivatalban. A püspök azonnal bement az irodába, ahol - egy feltétellel - megkapta az engedélyt. Minden dobozt fel kell bontani, és a magyar vámossoknak ellenőrizni kell a tartalmát. Nyilván félték, hogy fegyverek vannak a dobozokban.

Ehhez könnyen hozzájárultunk, majd apránként beszállította Ordassék kocsija a megvizsgált ajándécsomagokat a hegyeshalmi evangélikus paplakra, és azokat egyelőre ott tárolták, majd Pestre szállították szétosztás végett. Mindez azonban két óras munkát jelentett, amelyben csak én és Ordass Lajos nem segítettünk, mert mi a vámpüllet előtt a szabadban fel és alá sétáltunk, és jól kibeszélgettük magunkat. Tíz, mindkettőnk számára "igen változatosnak mondható" év múlt el a legutóbbi találkozás óta, volt miről beszélni. A szabad levegőn, távol az emberektől, ezt szabadon megtehetjük.

Az újságrónő, aki otthon felejtette fényképezőgépét, a vámosság engedélyének az elnyerése után, az én gépemmel felvételeket készített, majd felvettük az egyik kocsi Zeuthen lelkészt, elbúcsúztunk a püspök úrtól, valamint kísérőjétől, és visszatértünk Bécsbe. Ez a "véletlennek" mondható találkozó mindmáig legszebb emlékeim közé tartozik.

A MINNEAPOLISI NAGYGYŰLÉS, ÉS AMI AZUTÁN KÖVETKEZETT

Pár nappal az imént elmondott esemény előtt, amikor még az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség főtitkára Pesten volt, ahol megtapasztalta azt, hogy az akkor kormány nagyon igyekezett a nemzetközi vallási szervezetekkel együttműködni, felhasználta az alkalmat arra, hogy tájékoztassa az egyházakkal kapcsolatos ügyek felelőseit afelől, hogy ennek az évnek az augusztusában fog sor kerülni a III. Evangélikus Világyűlésre, amelyet Minneapolisban tartanak meg. Kifejezte reménységét, hogy ezen a Magyarországi Evangélikus Egyház küldöttsége is részt tud venni, és azt Ordass püspök vezetheti. Arra gondol, hogy őt kérné meg az ünnepi megnyitó istentiszteleten az angol nyelvű prédikáció megtartására.

Így érkezett el az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség harmadik, Minneapolisban tartott nagygyűlésének az ideje. Az Állami Egyházügyi Hivatal ezúttal meg-

tartotta az év elején dr. Carl E. Lund-Quistnak adott ígéretét, hogy útlevelet ad az egyház hivatalos szervei által kiválasztott delegátusoknak, így Ordass Lajosnak is. Ez számomra nagy örömet jelentett már azért is, mert én mint a kis venezuelai evangélikusság egyik képviselője készültem részt venni ezen az alkalmon, ami egy újabb Ordass Lajossal való találkozás lehetőségét csillogtatta meg előttem. Az "Önéletrajzi írások" második kötetében (657- 677. lap) Ordass Lajos maga leírta mind az oda-, mind a visszautazás, mind az Amerikában való tartózkodás eseményeit. Már ezek elolvasása is betekintést nyújthat püspököm dús programjába. (New York-i tárgyalások, a Végrehajtó Bizottság ülésén való részvétel, felkészülés a megnyitó-istentisztelet és egyéb szolgálatok általában angol nyelven tartott igehirdetéseire, majd a zárőnnepélyen elhangzó felszólalására). Mindez sok időt vett el tőle. A felsoroltakon kívül többször kellett sajtóértekezleteken részt vennie, emberekkel, akiket ismert, vagy akik meg akarták őt ismerni, találkozni. Ezekon kívül pedig részt vett a nagygyűlés zsúfolt programjának minden alkalmán, tehát nem sok idő maradt arra, hogy velünk fiatalokkal beszélgessen. Ugyanis mi, az "Ordass fiúk", mindhárman (dr. Vajta Vilmos, dr. Leskó Béla és én) részt vettünk ezen a gyűlésen. Közülünk legtöbbet még dr. Vajtával volt együtt, akit a főtitkár megbízott, hogy legyen mindenben segítségére. Ez azonban nem volt meglepetés számomra, hiszen már Lundban, a nagygyűlés befejezése után sem volt ez másképp. Itt viszont ehhez hasonló elfoglaltságok amerikai tartózkodásának egész idejét kitöltötték.

Ha hosszan nem is tudtam püspökömmel beszélgetni, volt vele mégis három olyan találkozásom amelyekre különösen szívesen gondolok.

Az első, a nagygyűlés egyik napján, egy Minneapolisban tartott úrvacsoraosztással egybekötött magyar reggeli istentisztelet volt, amelyet ő tartott a gyűlésen részt vevő és sok országból összegyűlt magyarok és más érdeklődők számára. Ezt folytatta egy helyi amerikai evangélikus templom gyülekezeti termében egy magyar ebéd és együttlét, ahol megjelentek az amerikai magyar evangélikus lelkészek és Minneapolisban vagy annak környékén lakó magyarok is, a fentebb már említett magyar csoportok tagjaival együtt. Itt nem hangzottak el előadások vagy előre elkészített beszámolók, de sokan érdeklődtek a magyarországi helyzet és a szétszórtságba kerültek közt végzett lelkipásztori munka, különösen pedig az újabb magyar menekültek élete felől, és mindenki kaphatott kérdéseire választ. Bár Ordass Lajos adott lehetőséget a többi magyar delegátusnak is a feleletadásra, az ő hozzászólásaira különösen figyelt a hallgatóság. Ezen a - szinte baráti együttlétnek mondható - alkalmon püspökünk igen jól érezte magát.

A másik alkalomra a nagygyűlés és az utóösszejevetelek befejeződése után került sor. Ordass püspök úr, akit közben megválasztottak a Végrehajtó Bizottság tagjának és a szervezet első alelnökének, kifejezte óhaját, hogy visszautazása előtt meg szeretné látogatni az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség első főtitkárának, dr. S.C. Michelfeldernek az Ohio állambeli New Washingtonban lévő sírját, és az egyik központi fekvésű magyar evangélikus gyülekezetben egy hétköznapi esti istentiszteleten szeretne prédikálni. Ezt a kívánságát megbeszéltem az amerikai magyar evangélikus gyülekezetek főesperesével, Brachna Gáborral, és Ordass Lajosnak a következőket ajánlhattam: szakítsa meg hazafelé vivő repülőútját Cleveland városában, amelyben két magyar evangélikus gyülekezet is szolgál, ott várjuk érkezésekor a reptőrtéren, majd gépkocsin elvisszük a kb. másfél órányira, Toledo városa közelében fekvő New

Washingtonba, amelynek a temetőjében dr. Michelfelder sírja található. Értesítjük a közelben lakó lányát és vejét érkezésünk felől, valamint hozunk magukkal egy koszorút. Innen visszaindulunk Clevelandba, ahol este 7-kor, a keleti városrészben fekvő és legrégibbi gyülekezet templomában, az Első Magyar Evangélikus Egyházközség rendezésében, esti istentisztelet lesz. Ezt kis szeretetvendégség követi, majd a lelkeszcsaládokkal és másokkal való baráti együttlét. Éjszakára a püspök a nyugati oldalon levő magyar evangélikus paplak vendége lesz, majd onnan többen kikísérjük a repülőterre, ahonnan a fővárosba, majd New Yorkba repülhet. Ott találkozik azután delegátustársával, majd azután mindannyian az "America" nevű hajón visszatérnek Európába. Ezt Ordass Lajos jóváhagyta, és a terv megvalósult. Clevelandban a 23. zsoltárról prédikált.

Itt megemlíthetem azt, hogy a kétszer másfél órás autótút során sokat tudtam - Brachna Gáborral együtt - püspökömmel beszélgetni, amelynek során a mostani nagygyűlés kiértékelése, az utolsó tíz esztendő eseményeinek a részletes ismertetése és a jövőre vonatkozó tervek kölcsönös megbeszélése voltak a főtémák.

Hasonlókra adott alkalmat a szépen látogatott istentisztelet utáni baráti együttlét, sőt a másnapi reggeliző asztal körül lefolyt bűcsúmegbeszélés is. Akkor mindannyian azt reméltük, hogy hamarosan sor kerül Ordass Lajossal való újabb találkozásra, hiszen mint az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség megválasztott alelnökének, püspökünknek a világ sok részén tartandó gyűléseken kell majd résztvenni.

TALÁLKOZÁSOK PÜSPÖKÖM PESTI OTTHONÁBAN

Az események azonban másképpen alakították a jövőt. A Magyarországon hatalmon levők mindent elkövettek, hogy Ordass Lajos lemondjon püspöki tisztségéről. Amikor ezen a téren nem tudtak eredményt elérni, durva módon megsértették az evangélikus egyház általuk több alkalommal elismert törvényeit és ezzel az egyház szabadságát is. Püspökünket megfosztották tisztétől, új egyházi vezetőket jelöltek ki az egyház életének az irányítására, őt magát először állandó, később időközi megfigyelés alá helyezték, és minden nyilvános szolgálatától eltiltották. Mondanom sem kell, hogy többé nem engedték ki külföldre sem. Jómagam visszatértem Venezuelába, és ott munkálkodtam újabb hét évig, amikor Svédországban megkezdett tudományos munkám befejezése céljából feletteseimtől egy éves tanulmányi ösztöndíjat kaptam. Ezt az évet, 1964 szeptemberétől - családommal együtt - a svédországi Lund egyetemén töltöttem el. Tehát újból Európába jutottam.

Ennek az évnek októberében egy telefonhívást kaptam Budapesten élő öcsémről, hogy vele és családjával lakó 75 éves édesanyánk egészségi állapotában (a szíve volt beteg) látható változás állott be, és felvetette a kérdést, hogy anyag meglátogatása céljából nem tudnék-e Budapestre utazni. A kérésnek sikerült tenni, és így 18 év után ismét láthattam szülővárosomat és ott anyámat, akivel azonban pár évvel korábban, Bécsben egy ízben már találkoztunk.

Most csak négy napot tölthettem Pesten, de egyik nap meglátogattam lakásán püspökömet. Nagy szeretettel fogadott, később feljöttek hozzá más lelkeszkek is, többek között Scholz László, akit szintén jól ismertem. Ordass családja is szeretettel fogadott. Ő főleg az utolsó hét esztendőben végzett saját munkám és az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség munkája iránt érdeklődött. Saját magáról és helyzetéről keveset mondott. Mikor megemlítettem, hogy terveim szerint a karácsonyi szünetet családom-

mal együtt Pesten szeretném tölteni, és ha ez a terv megvalósul, újra meglátogatom, ennek örült, és kifejezte reményét, hogy akkor megismerheti családom tagjait is. Egyébként édesanyám az elutazásom utáni harmadik napon örökre behunyta szemét.

Az a terv, hogy a karácsonyi szünetet a magyar fővárosban töltjük, megvalósult. Hogy Ordass Lajosékat egyszer vagy kétszer (talán egyszer egyedül, egyszer pedig feleségemmel) látogattam meg, ma már nem tudom rekonstruálni, de egy ízben biztosan voltam nála, mert van egy fényképem erről az alkalomról, amikor a nevető "Lajos bácsi"-val könyvespolca előtt ülve társalogok.

1965 nyarán visszatértem Venezuelába, és ott munkálkodtam 1971 őszéig. Így 6 év alatt megint nem kerülhetett sor püspökömmel való személyes találkozóra. De 1971 tavaszán az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség váratlanul meghívott a genfi központjába, hogy ott vegyem át a Latin-amerikai Titkárság munkájának az irányítását, amely megkövetelte, hogy négytagú családommal együtt Svájcba költözzem. Ez új környezetet és új munkakört jelentett számomra, illetőleg családom számára, de azt is ígérte, hogy Magyarországhoz közelebb kerülve, több alkalmam lesz Ordass Lajossal való személyes találkozásra. Ez a reményem azonban csak részben valósult meg.

ORDASS LAJOSSAL VALÓ UTOLSÓ KAPCSOLATAIM

1972 tavaszán az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség Egyházi Együttműködési Bizottsága, az akkori egyházi vezetőség meghívására, Kecskeméten tartotta évi gyűlését, amelyre Genfből egy tucatnyi munkatárs, más országokból kb. 30 résztvevő és több vendég (főleg hozzátartozó) érkezett ebbe az alföldi városba. Ez volt az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség egyik autonóm szervezetének az első gyűlése Magyarországon. Mint munkatárs erre én is hivatalos voltam, és velem jött családom is, amelynek tagjai főleg pesti rokonainkkal szerettek volna találkozni. Programomba felvettem püspököm felkeresését is.

Utolsó pillanatban azonban kitűnt, hogy az egybesereglett egyházi vezetők legtöbbször, mint magánember, fel akarta keresni lakásán Ordass Lajost. Ezt nekik nem lehetett megtiltani, hiszen az akkori kormány-propaganda azt hirdette, hogy Magyarországon az emberi szabadságjogok nincsenek veszélyben, tehát a látogatók azt nézik meg, amihez kedvük van, és azokat kereshetik fel, akiket akarnak. Ezt hallva, legtöbbször nem láttak nehézséget ama kívánságuk megvalósítása számára, hogy elmerjenek Ordass Lajoshoz is, hiszen ő - hivatalosan - szabad ember volt hazájában. Sajnos, ezek a látogatók, egyes esetekben, nem tudták, hogy a magyar püspök még mindig megfigyelés alatt áll, és sok esetben olyanoktól kértek tervük megvalósításához segítséget, akik vagy félték ilyen esetben külföldinek útmutatást nyújtani, és elutasították a kérést, vagy nem tudták bizalmasan kezelni azt, és ország-világnak elmondták a hozzájuk fordulóknak szándékát. Mindez persze az állami hatóságoknak kezdett feltűnni.

Így egyik nap hozzám fordult egyik genfi kollégám, aki tudott Ordass Lajoshoz fűződő kapcsolataimról és őt felkeresni akaró szándékomról. Arra kért, hogy ezt most ne tegyem meg, mert ezzel esetleg Ordass Lajosnak ártok. Máskor bármikor felmehetnek hozzá, de ne tegyem ezt meg most, mert lassan "zarándokhelyhez" lesz hasonló a püspök Márvány utca 23. alatti lakása. "Annak persze nincs akadálya, mondta kollégám, hogy feleséged és gyermekeid őt felkeressék, és el is mondják neki, hogy mostani ittléted során miért nem jutottál el őhozzá."

Az utóbbi kijelentés alapján létrejött látogatás meg is valósult, és püspököm biztosított affelől, hogy máskor is szívesen fogad ilyen kedves és hivatásukat jól teljesítő "helyetteseket". Mindenestre engem nagyon bántott egy 1972-re tervezett, személyes látogatás elmaradása.

1973 nyarán, feleségemmel és nagyobbik leánnyommal Erdély felé utazva, pár napot Pesten töltöttem. Így felvettem a kapcsolatot a püspökömmel egy házban lakó dr. Farkas Mária volt diakonissza-főnökszonnyal, aki orvosnő is volt. Ő közölte velem, hogy Ordass Lajos szívrendellenesség miatt a Kútvölgyi úti kórházba került, oda, ahol ő is dolgozik. Állapota javulóban van, a hivatalos látogatási időben meg lehet látogatni. Ezt meg is tettem és 1973. július 29-én, vasárnap délután bementem az említett kórházba. Püspököm nagyon örült látogatásomnak, tulajdonképpen jól érezte már magát, és arra számított, hogy hamarosan kijöhet a kórházból. Hogy ne fárasszam, főleg én beszéltem hozzá, beszámoltam munkámról, családomról, közös barátainkkal és ismerőseinkkel való találkozásairól, és abban a reményben búcsúztam tőle, hogy hamarosan otthonában kereshetem fel.

Erre már sem került sor. Részben azért, mert e látogatást követően újra csak három évvel később jutottam Magyarországra, és akkor csak telefonon tudtunk egymással beszélni. Erre is csak úgy kerülhetett sor, hogy Paul Hansen Európa-titkár kollégám kapott egy meghívást Szabadkára, hogy vegyen részt egy odavaló magyar fiatalember lelkészé szentelésén, aki a Világszövetség anyagi segítségével végezte el Pozsonyban és Erlangenben teológiai tanulmányait. A meghívást ő elfogadta, de utolsó pillanatban átadta a feladatot nekem, tudva, hogy ezzel nekem örömet szerez. Így 1976. november 26-án, egy pénteki napon, a délutáni órákban Pestre repültem. Feleségem rokonainál szálltam meg, ahonnan azután vonattal Szabadkára utaztam. A magyar fővárosban felhívtam dr. Farkas Máriát, hogy lehetne-e Ordass püspök úrral beszélni. Tudta, hogy ki a hívó, azonnal értesítette püspökömet, aki odajött az orvosnő telefonjához.

Először is bocsánatot kértem püspökömtől, hogy későn hívom, de elmondtam neki, hogy csak átutazóban vagyok Pesten, és az ő szülőföldjére, a Bácskába készülök utazni, hogy ott Hansen kolléga helyett részt vegyek egy magyar teológus lelkészé szentelésén. Visszafelé viszont nem erre jövök, hanem hétfőn reggel Belgrádon keresztül repülök vissza Genfbe. Viszont nem szerettem volna elmulasztani, hogy legalább pár szót váltsak vele. Ő ezt megköszönte, érdeklődött affelől, hogy mint latin-amerikai előadónak miért vezet hivatalos utam errefelé, aminek az "előtörténetét" elmondtam neki, mondván, hogy "felkérésre - helyettesként." Üdvözlét küldött családomnak, ismerőseinek és "földijeinek", majd elbúcsúztunk egymástól.

Ez volt utolsó "kapcsolatba kerülésünk", de ekkor őt szememmel már nem láthatam, csak hangját hallottam.

Két év múlva az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetség Végrehajtóbizottsága (amelynek Ordass Lajos mindvégig tiszteletbeli tagja maradt!) Genfben tartotta évi gyűlését. Ezen egyike este bejelentette az elnök, hogy két ízben megválasztott alelnökünk, Ordass Lajos aznap délután eltávozott az élők sorából. Egy perces felállással és imával tisztelegtünk ekkor emléke előtt, majd a másnap reggeli áhítat keretében hálát adtunk Istennek Ordass Lajos szolgálataiért és példamutatásáért. Később, amikor megtudtuk temetése időpontját, dr. Carl H. Mau fatitkár bejelentette, hogy - az elnökkel megbeszélve - engem kért fel a temetésen való részvételre és arra, hogy ott

az Evangélikus (Lutheránus) Világszövetséget képviseljem. Ezt mindenki tudomásul vette, és többen megkértek: ha lehet, fejezzem ki személyes részvét kívánságait feleségének és családjának.

Így püspökömmel nem találkozhattam többé. Még a hangját sem hallhattam, mint két évvel korábban. Csupán arcélinek a körvonalaít láttam a fekete szemfedő alatt, amíg el nem helyezték koporsójára a fedelet a Farkasréti temető ravatalozójában.

Nem én voltam az egyedüli külföldi vendég a gyászolók és részvét kívánók között. Több társam volt. Eljött egy német püspök, a Világszövetség Végrehajtóbizottságának egyik tagja, a svéd egyház képviselője, régi diáktársak és mások is, hogy részt vegyenek a család és az egyház gyászában. Megálltunk a megásott sírnál, és talán nem én voltam az egyetlen, aki arra gondolt, hogy mit jelentett számára az elhunyt püspök.

Egy pillanatig talán első találkozásunkra is gondoltam, amikor öcsém azt állította, hogy szerinte a szeme kíséerte Ordass Lajos mondanivalóját.

Ez ragadott meg később is Ordass Lajosnál. Sokszor talán a tudatom alatt éreztem ezt. Szeme csillogása volt az, amely - amikor az evangéliumról beszélt - a reménységet terjesztette akkor is, amikor élete útjának "a halál árnyékának a völgyén" kellett keresztülhaladnia. Később eszembe jutott, hogy Jézus azt tanította a Hegyi beszédben: "A test lámpása a szem". Igen, Ordass égő lámpás volt. Isten világosságának a hordozója. Mert meglátta, hogy mire van ennek a sötét világnak a legjobban szüksége: a világosságra. Ennek próbált továbbadja lenni. Nem mindig sikerült ez neki. Így - úgy éreztem - eltávozásakor azért kell imádkoznunk, hogy adjon az Úr az Anyaszentegyháznak a jövőben is ilyen, világosságot hordozó szolgákat, mert a sötétség még nem tűnt el sem jelenünkből, sem az elkövetkezendőkből.

A hévízgyörki gyülekezet tudatja, hogy szeretett lelkipásztora,

Dr. h. c. Dóka Zoltán

halálának első évfordulójára síremléket állíttatott,
amelynek a felszentelése 2001. október 23-án, kedden de. 11 órakor lesz
a hévízgyörki temetőben.

Ezt követően a hévízgyörki gyülekezet templomában
megemlékezéssel egybekötött istentiszteletet tartunk.

Successio apostolica

A Dunántúli evangélikus egyházkerület újonnan megválasztott püspökének az eddigiektől eltérő módon történő beiktatása felveti a successio apostolica problematikáját, amely az episcopatusnak azt a megszakíthatatlan folyamatosságát jelenti, melyet Péter apostol a római püspökre, illetve pápára ruházott.¹ A kezdettől fogva konzervatív szellemű svéd evangélikus egyház mindmáig fenntartotta és eredeti érintetlenségében meg tudta őrizni a successio apostolicát, melyet az első világháborút követően megalakuló szlovenszkoói evangélikus egyház is magáévá tett. A svéd evangélikus egyház a successio apostolicát azzal őrizte meg, hogy a kánonjog szabályai szerint utoljára 1524. május 1-jén Rómában élő svéd pappal: Petrus Magnival töltötték be a vesterási püspökséget, aki 1528-ban három evangélikus érzelmű püspököt, majd 1531-ben Laurentius Petri Nereciust szentelte fel uppsalai érsekké.² Minden svéd püspököt az uppsalai érsek avat fel, aki a successio apostolicát képviselvén, azt minden svéd püspökre átruhazza. A svéd egyház a görög és a római egyházhoz hasonlóan ma is birtokában van a "continua successio apostolica, tradita per ordinationem episcopalem"-nek, de amelynek értelmében Svédországban az evangélikus püspöki hivatal nem tekinthető isteni eredetűnek, tehát isteni jogon alapuló tisztségnek, amint ezt a kánonjog a katolikus püspök számára biztosítja. Az a gondolat tehát, melyet Ireneus és Tertullianus a püspökök meg nem szakított folytonosságáról hirdetett, íme testet öltött a svéd evangélikus egyházban is. Maga a római kúria is elismeri, hogy a svéd püspökök a successio apostolica birtokában vannak, és a püspökség eredete Svédországban is visszavezethető Péter apostolra. Az azonban nyilvánvaló, hogy a püspöki jogkör³ hatalom nem a successio apostolicában gyökeredzik, hanem a svéd alkotmányban,⁴ amely egyedül jogosított a püspöki jogkör tágitására vagy szűkítésére. Söderblom is kihangsúlyozza, hogy az egyházi tisztség töretlensége "értékes és lekötelező záloga Isten hűségének", a túlzástól azonban tartózkodni kell, mert "nem jelent isteni vagy feltehető törvényt."⁵ Az egyháztörténet szakadatlan folytonosságát képviselő episcopatusra a svéd egyház ma is kegyeletes büszkeséggel tekint, amely ma már csak tradíció, és nem feledkezik meg arról, hogy az igazi, a lélek szerinti successio apostolicát az apostoli hitvallásban és az evangéliumban mondhatja magáénak.⁶ A successio apostolicának a más evangélikus egyházakkal kialakult viszonyban mutatkozott meg fontos szerepe. A svéd érsek az első világháború után Lettország, Észtország és Szlovákia püspökeit avatta fel.⁶ Az apostoli successio elvét a szlovákok is vallják, és éppen ennek

¹ Hans Sass: Die Stellung der lutherischen Bischöfe im schwedischen Kirchenrecht. Eislefeld i.Thür, 1935 12-13.l.

² Boleratzky Lóránd: A magyar evangélikus püspöki intézmény egyházi jogi és egyházkormányzati szerepe és jelentősége. Miskolc, 1941, 13o.l.

³ Bruckner Győző: A svéd alkotmány. Miskolc, 1928, 83.l.

⁴ Nathan Söderblom: Einigung der Christenheit. Halle, 1925, 127.l

⁵ ifj. Jánossy Lajos: Svédországban. Evangélikus Lap. Léva 1927, 17. sz. és Fizély Ödön: Apostolica successitas. Evangélikus Lap 21. sz. 8.l.

⁶ Ingve Brilioth: Svens kyrkokonkap. Stockholm, 1913, 329.l.

a segítségével igyekeztek Jánoska György, utóbb pedig Fajnor Dusán püspök méltóságának törvényes jellegét biztosítani.⁷ Bár a szlovák püspökök a gyülekezetek bizalmából kerültek a kerületek élére, mégis a közvéleményt erősen foglalkoztatta az a kérdés, hogy ki iktassa be a püspököket. Erre vonatkozóan a nézetek megoszlottak: egyesek elegendőnek tartották az esperes részéről történő felavatást, mások viszont Söderblom uppsalai érsek közreműködését is szükségesnek tartották, egyrészt azért, hogy a választások kapcsán felmerült törvénytelen ségnek, így a választói bizottság megalakításánál, az alkotmány felfüggesztésénél, egyházközösségeknek a zsinatból való kizárásánál és az új alkotmány készítésénél mutakozóknak még a látszatát is elkerüljék, másrészt pedig, hogy püspöki tisztségüket vitathatatlanná tegyék. Mivel azonban Söderblom a felkérésnek nem tudott eleget tenni, Simkovics János esperes Liptószentmiklóson 1922. október 22-én avatta fel Jánoska Györgyöt és Zoch Sámuel püspököt.⁸ Ennek az avatásnak az apostoli successióval való egyenértékűséget tulajdonítottak, amint az Jánoska leveléből is kitűnik: "mert az apostoli erő és az apostoli lélek az egyetemes papság erejével és gondolatával átruházható az Úrban hívők nemzetiségéről nemzetségre. Az apostoli felszentelés már maga is aktus, ha a Szentlélektől vezetett hívek egyértelműleg megbíznak valakit az apostoli igazgatással - a mi esetünkben kettőt - az Úr szolgálóiból, mint elsőket az egyenlők közül. A felszentelendő fungens csak az apostoli felszentelő akarat és a hívők erejének nyilvánvaló hirdetője, az Isten Lélekből eredt akaratának."⁹ Az a gondolat azonban, hogy evangélikus püspök részéről történő felavatás is szükséges, nemhogy nem homályosult el, hanem egyre inkább érvényesülésre törekedett, várva a megvalósuláshoz a legalkalmasabb pillanatot. A szlovák egyházban félreérthetetlenül az volt a törekvés, hogy az ő püspökeiknek is meglegyen a svéd egyház püspökeit régóta megillető apostoli successiója.¹⁰

Az alkalom nem is váratott sokáig magára, mert 1925-ben Jánoska György az Alliance ülés után Söderblom érsekkel megáldatta magát. Ezzel előállt az a furcsa helyzet, hogy az egyik szlovák püspöknek megvolt az apostoli jogfolytonossága, a másíknak nem. Feltételezhető, hogy a kézrátétel az apostoli jogfolytonosság megadását jelentette, mert a német lapok, így a Wartburg c. lap is, egy hivatalba már beiktatott püspök utólagos felavatásáról írtak.¹¹

Fajnor Dusánnak, az 1928-ban megválasztott püspöknek a felavatása is ilyen jellegű volt, mert azon Söderblom megjelent, és kézrátétellel megáldotta.

Amikor a két szlovák püspök erre a lépésre elhatározta magát, azzal a lutheri elvvel került ellentétbe, amely az egyetemes papság gondolatát s a Szentlélek megszentelő erejét elegendőnek találta a püspökszentelésnél is.¹² Jogi szempontból pedig a két püspök eljárása azért kifogásolható, mert a kerületi és az egyetemes közgyűlés tudta és felhatalmazása nélkül egy idegen egyházból átvett aktsussal szerezte meg az aposto-

⁷ L. Fizely Ödön cikke az Evangélikus Lap 14., 19. és 21. számában, V. évf.

⁸ L. Fizely Ödön cikkének II. részét.

⁹ Fizely Ödön idézett cikke u.ott.

¹⁰ Bruckener Győző: Felső-Magyarország ág.hítv.ev.egyházközösségeinek elszakítása s a szlovenszkói ág.hítv.ev. egyház alkotmánya. Miskolc 1930. 198.-199.1.

¹¹ Az 1926. februári számban ez a szöveg jelent meg: "Also eine nachträgliche Weihe eines schon längst amtierenden Bischofs."

¹² Luther különösen az Exempel einen rechten Bischof zu-weihen c. írásában fejtette ki.

li jogfolytonosságot. Egyébként jogi szempontból semmiféle jelentősége nem volt a Söderblom részéről történt felavatásnak, mivel a püspöki hatalom jogalapja a törvényszerű választás, nem pedig egy vagy két püspök által kézrátétellel történő felavatás, illetőleg beiktatás.

A Magyarországi Evangélikus Egyházban nem érvényesül a *successio apostolica*, amelynek hitelvi alapja nincs. Az Agostai Hitvallás szerint¹³ „*Institutum est ministerium docendi evangelii et porrigendi saceamenta.*” Ez a szolgálat az egyik oldalról nézve az evangéliumhirdetés és a szentségek kiszolgáltatásának tiszte, a másik oldalról nézve felvigyázás, felügyelés arra, hogy mindez tisztán és igazán történjen. Az utóbbi funkció az episzkopé, a felügyelet, a szervezet funkcióinak egyensúlyban tartása, amellyel az egyházi szolgálat elágaztatása után a püspök van megbízva.

Hazai egyházunk tételes jogában nem találunk utalást a püspökavatásra, holott ezt általában szükségesnek érzik az emberek. Nyilván akadályt nem lett volna a szabályozásnak, ha ezt valamelyik zsinat kardinális kérdésnek tartotta volna. Sólyom Jenő a jogi szabályozás hiányának előnyét abban látja, hogy „a nem-szabályozás utal a püspöki szolgálat isteni jogúságára”; mintha csak azt mondaná a törvénykönyv, hogy csupán az emberi oldal szorul tételesjogi szabályozásra. A szabályozatlanság hátrányát abban látja, hogy „félreérthető a püspökavatás”, nincs retesz az előtt a „más szellemű” nézet előtt, hogy a püspökszenteléssel valami különös karaktert nyer az avatott személy, és beleállítatik egyfelől az ún. püspökök folytonos rendjébe, utódlási sorába, másfelől valami püspöki testületbe. Valójában a püspökavatás lényege ugyanaz, mint a lelkészavatásé, vagyis a szolgálattal való megbízás. Kár, hogy ez nincs félreérthetetlenül kifejezve egyházi törvényeinkben. Mindezzel a fejtegetéssel nem kisebbül a püspökavatás jelentősége, sőt ellenkezőleg emelkedik, mert megtisztul a hozzátapadt hiedelmektől. Végeredményben a püspökavatásban a Krisztus rendelte tiszttel való megbízás bizonyul a lényegnek, s nem az, hogy ki végzi azt. Ne feledkezzünk meg a hazai egyháztörténelem egyes fejezeteiről, azokról, amelyekben megszakadt a püspökök sora, vagy a romániai-erdélyi egyháztörténelemről: az aradi zsinatpresbiteri egyházkerület szuperintendense szintén püspök az egyházban, mégha nem is avatta azzá egy másik püspök.¹⁴

A szokásjogi alapon egy másik püspök közreműködésével történő püspökavatás tehát nyilvánvalóan nem tekinthető constitutívnek, hanem csak deklarativnak, azaz nem jogot létesítő szerepvállalásnak, hanem azonos töről fakadó, azonban az egyház jogi szervezetéhez tartozó magasabb fokú egyházkormányzati megbízásnak. A hitvallási iratok „*pastores, seu episcopi*” megjelölése a pásztor és püspök hasonló lelkészi szolgálatára utal.¹⁵

Végezetül arra a kérdésre adjunk feletet, hogy az evangélikus püspök működésének mik a törvényes előfeltételei? Ezek: a törvényes választás, a megválasztott részéről történő elfogadó nyilatkozat és végül a püspöki eskü letétele.

A választás törvényessége nyilván csak jogállami rendszernél vehető figyelembe, diktatúránál csak erkölcsi jelentősége van, hisz *de facto* ilyenkor is betöltheti valaki a püspöki tiszte, mint erre a pártállami időkből elég példa mutatkozott.

¹³ V. cikkely

¹⁴ Sólyom Jenő: A püspöki tiszte Magyarországi Evangélikus Egyházban. Vázlat. Sopron, 1948, 3-4.1.

¹⁵ Boleratzky Lóránd: Magyar evangélikus egyházjog. Budapest, 1998, 166-170.1.

A megválasztott püspök részéről elfogadó nyilatkozatra azért van szükség, mert az egyházközségek szavazatai és a püspök elfogadó nyilatkozata együttesen hozza létre a szolgálati jogviszonyt.

A püspöki eskü a püspöki feladatok hűséges és lelkiismeretes végzésének biztosítására irányul, melynek letételéhez az az anyagi jogi következmény kapcsolódik, hogy javadalmaszás innen kezdve jár.¹⁶

Míndezek alapján megállapíthatjuk, hogy egyházjogi szempontból nincsen jelentősége annak, hogy a püspök beiktatását ki végzi, püspök-e vagy esperes, esetleg lelkész, annak ellenére, hogy a püspök részéről történő beiktatás végzésének szokásjogi alapjai vannak.

Az egyházzól

Hasonlóképpen tanítják, hogy az egy anyaszentegyház örökké megmarad. Az egyház pedig a szentek gyülekezete, melyben az evangéliumot tisztán tanítják, és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki.

Az egyház valódi egységére elegendő, hogy egyetértés legyen az evangélium tanítására és a szentségek kiszolgáltatására nézve. Ellenben nem szükséges, hogy mindenütt hasonló emberi hagyományok vagy szokások vagy emberektől rendelt szertartások legyenek; amint Pál mondotta: *Egy hit, egy keresztség, egy Isten és mindennek Atyja stb.*

/Az Ágostai Hitvallás VII. cikke/

¹⁶ Szentpéteri Kun Béla: Állam és egyház. A vallásfelekezetek joga Magyarországon. Debrecen, 1938,70-71.l.

Megkérdeztük

dr. Weltler János egyházkerületi felügyelőt

1. Az elnyomatás idején a felügyelők egyházvédő szerepet töltek be (pl. Ostffy Mihály a Dunántúlon). A pártállami struktúrában (pl. Mihályfi Ernő és Darvas József működése során) az állam elnyomó szerepének eszközeként jelent meg a felügyelői intézmény, hagyomány. Milyen sajátos egyházépítő feladatot lát maga előtt mint megvalósítandó és megvalósítható célt az újra formálódó Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerületben?

A kerület sajátos szerepet tölt be a különböző egyházkerületi szintek között. Az országos egyház részeként, működési területén nagyfokú önállósággal rendelkezik a regionális feladatok ellátása terén, másrészt viszont gyakran felelős országos célok megvalósításáért is.

Ilyen kiemelt feladat az egyházépítés is. Bizonyára nem véletlen, hogy Ittész püspök úr és két felügyelőtársam székfoglalója is foglalkozott több olyan kérdéssel, melyek az egyházépítés folyamatát segítik, illetve akadályozzák. A magam részétől is fontosnak tartom az elmúlt évtizedek egyházpolitikájának napjainkban is érezhető hatásait megszüntetni, és élve az új lehetőségekkel, újat kezdeni.

Nem tudom, és nem is lényeges, miben lesz más a dunántúli kerület stratégiája a kérdésben, hiszen mások a helyi körülmények, mások a lehetőségek és mások azok is, akik ezen munkálkodnak. Fontos az, hogy a munka meginduljon, és hogy okuljunk a pártállam egyházromboló politikájából, melynek forгатókönyvében fontos szerepet játszott többek között: az iskolák és intézmények államosítása, a szolgáló rendek és szervezetek feloszlataása, a pedagógusok átnevelése, a templomba járók megfélemlítése, a besúgó rendszer kiépítése, életidegen struktúra kieroszakolása, a karizmatikus személyiségek félreállítása, kiemelése korábbi környezetükből.

Az egyházi vagyon államosításával megteremtett anyagi bizonytalanság államsegéllyel történő ellensúlyozása jogot, a pártállamhoz hű egyházi vezetők kinevezése pedig lehetőséget biztosított az állami beavatkozásra. A szolgáló egyházból kiszolgáló egyház lett a maga hűbéresi rendszerével.

A rendszerváltás után már eddig is sok minden változott. Vannak iskoláink, oktatási és szeretetintézményeink, visszakaptuk ingatlanainkat vagy azok értékét, a zsinat új törvénykönyvet alkotott, megszűnt az életidegen struktúra.

Az emberi, tőlünk függő kérdések zöme azonban még megoldatlan. Rajtunk kerületeken is - múlik, hogy

- megerősödik-e a bizalom légköre,
- lesz-e végre békeesség egyházunkban,
- betartjuk és betartatjuk-e törvényeinket,
- milyen munkahelyi légkört alakítunk ki vagy tűrünk meg intézményeinkben,
- tudunk-e szakmailag és emberileg is alkalmas munkatársakat találni,
- tudunk-e újra szolgáló egyház lenni,

- tudunk-e élni a felkínált lehetőségekkel,
- mikor tudunk megszabadulni a régi beidegződésektől,
- mikor tudunk rendet csinálni magunkban és környezetünkben.

Úgy látszik, az egyházépítéshez ma sem kell más, mint Péter apostol idejében. Az Apostolok cselekedeteiről írott könyv 9. fejezete 31. versében ezt olvassuk:

"Az egyháznak egész Júdeában, Galileában és Samáriában békessége volt, eközben épült, az Úr félelmében járt, és a Szentlélek segítségével számban is gyarapodott." Nagyon örülnék, ha a Dunántúli kerület helyzeti előnyét kihasználva, hagyományaihoz híven vennék ki részét ebből a munkából.

2. Felügyelő úr székfoglalójában utalt arra a családi háttérre, amely meghatározó volt egyházhoz kötődésének formálásában. Hogy látja, mit tud tenni ma a család a gyermekek és fiatalok keresztyén nevelése érdekében?

A család szerepe ma is meghatározó. Sajnos mi szülők, nagyszülők, keresztszülők gyakran megfélekedünk a keresztlői fogadalomról, amit - szerintem helytelenül - többes szám első személyben teszünk. A "vállaljátok-e, hogy az evangélikus egyház segítségével gondoskodtok a gyermek hívő keresztyénné neveléséről" kérdésre kimondott válasz a VÁLLALJUK ettől függetlenül mindenkit személy szerint kötelez.

Igaz, hogy azt a sok negatív hatást, ami gyermekeinket napjainkban a családon kívüli környezetben televízió vagy a számítógépen keresztül éri, akkor is nehéz ellen-súlyozni, ha számíthatunk az evangélikus egyház segítségére.

Nem mellékes nevelési szempont azért az sem, hogy milyen kapcsolat alakul ki a gyermek és a gyülekezet között. A gyülekezethez szoktatás már óvodás korban megkezdhető ott, ahol a lelkész és a presbitérium is fontosnak tartja ezt, és megteremthetők a feltételek. A templomba járó szülőnek nagy gond, legtöbbször vállalhatatlan felelősség, ha gyermekét otthon vagy másra kell hagynia vasárnap délelőtt. Gond az is, ha magával viszi a templomba, hiszen kisebb gyerekek gyakran zavarják környezetüket, nem értik, hosszúnak tartják a szertartást, és pozitív élmény híján legközelebb nem szívesen mennek szüleikkel. Ha viszont van, aki a gyerekekkel az istentisztelet alatt külön helyen foglalkozik, nyugodt lehet a szülő, hiszen ő is és a gyermeke is a megfelelő helyen kapja a szükséges lelki táplálékot.

Fontosnak tartom azokat a rendezvényeket is, ahová gyermekeik, unokáik kedvéért a ritkábban templomba járó felnőttek is eljönnek. Ezért élni kell azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a különböző iskolai, családi vagy egyházi ünnepek gyülekezeten belüli megrendezései kínálnak.

Nem szabad megfélekedni arról a közegről sem, ahol az iskolások napi 4-6 órát, az óvodások akár 8 órát is eltöltenek. A család számára a legnagyobb segítséget az egyházi oktatási intézmények jelenthetik. Ma a hívő, elkötelezett pedagógus pótolhatja talán legjobban a vallásos családi nevelés hiányát, és egészítheti ki a lelkész munkáját. Más szellemisége, oktatási gyakorlata, szakmai színvonala kell legyen az evangélikus, egyáltalán a keresztyén oktatási intézményeknek, kollégiumoknak, mint az átlagos államnak. Természetes, hogy az egyháznak visszaadott iskola, de még egy újonnan alapított óvoda sem lesz magától és azonnal keresztyén szellemiségű, magas színvonalon oktató, ismert és elismert.

E téren csak hosszú távra szabad tervezni, és olyan alapokat kell lerakni, amire a későbbi generációk is építhetnek. Nem elég, hogy vannak iskolák, óvodák.

Elengedhetetlennek tartom az evangélikus egyházon belüli pedagógus (óvónő, tanító és tanárképzés) beindítását. Ezt a beruházást mindennél fontosabbnak, ezt a befektetést mindennél kifizetődőbbnek tartom.

3. Hogyan látja megvalósíthatónak a munkamegosztást a különböző egyházkormányzati szinteken a lelkész és felügyelő között?

A lelkész és a felügyelő feladatait egyházi törvényeink pontosan megfogalmazzák, de mint sok egyéb esetben, itt sem tartja be mindenki az előírtakat. A két tevékenység természetesen csak az egyik irányból átjárható, azt ugyanis nehezen tudom elképzelni, hogy a felügyelő, vagy bármelyik nem lelkészi tisztségviselő, kizárólag lelkész által végezhető szolgálat ellátására merne vállalkozni. Gyakran fordul elő viszont, hogy a lelkész lát el (vagy kénytelen vállalni) olyan feladatot, amit nem neki kellene elvégezni.

A helytelen gyakorlatra kézenfekvő a magyarázat, hogy több lett a munka, és egyre kevesebb a nem csak tisztséget, de feladatot is vállaló gyülekezeti tag. Ez a legtöbb esetben igaz, hiszen az utolsó 10 évben olyan feladatok jelentkeztek, amelyek korábban elképzelhetetlenek voltak. Ha csak a lelkészi hivatal megnövekedett adminisztrációs tevékenységére, az iskolák, szeretetintézmények, alapítványok pénzügyi, gazdasági, jogi tennivalóira gondolok, vagy a kifejezetten lelkészi feladatokat veszem számba, nyilvánvaló, hogy a munkamegosztást lelkész, felügyelő és a többi tisztségviselő között előbb-utóbb a körülmények fogják kikényszeríteni. Az az egyházi vezető dönt bölcsen, aki erre időben felkészül. Megbízható és elkötelezett gyülekezeti tagokat jelöl a presbitérium tagjai sorába, tisztségviselőnek, gyülekezeti munkásnak pedig emberileg és szakmailag is a legrátermettebb személyeket javasolja, olyanokat, akik bizonyos feladatokat önállóan is el tudnak végezni, szakértelmükkel pedig segítik a döntés-előkészítési folyamatát.

Igaz az, hogy a vezetés ma már - az egyházban is - csapatmunka, amit az elnökség irányít és ellenőriz. Amit az ember nem tud mással elvégeztetni, azt neki magának kell megcsinálni, ezért fontos - és elsősorban a felügyelő dolga - a presbitériumon belüli munkamegosztás szorgalmazása nem csak azért, mert így a lelkész is mindig eleget tehet annak, amit esküjében fogadott, és amire a törvény kötelez, de azért is, mert megszüntethető az a szerencsétlen, esetenként szabálytalan gyakorlat, hogy vannak tisztségek, munkakörök, de nincs mögöttük tevékenység.

A lelkész és a felügyelő közötti munkamegosztást tehát akkor és úgy tartom ideálisnak, ha saját területük törvény által szabályozott, és a helyi szabályrendeletben rögzített feladatait önállóan végzik, közös felelősséggel választják ki, irányítják és ellenőrzik munkatársaikat az egész gyülekezet épülésére.

A magasabb egyházkormányzati szinteken nem a munkamegosztás, a lelkészi vagy nem lelkészi feladatok elhatárolása a legfontosabb. Több területen szükség van viszont szemléletváltásra, a vezetési módszerek és a gyakorlat megváltoztatására.

- Új törvényeink demokratikus keretet biztosítanak, amit alapvetően új tartalommal kell megtölteni. Minél magasabb (egyházkormányzati) szintet irányít valaki

az egyházban, annál több gyülekezeti tagnak, egyházközségnek tartozik felelősséggel, annál több egyházmegye vagy kerület gondjában és örömeiben kell osztoznia. Nem szabad tehát elfelejtenünk, hogy mi vagyunk a gyülekezetekért és nem fordítva!

- Meg kell szokni új törvényeinket, és alkalmazni is kell azokat, mégpedig mindenkire egyforma érvénnyel.
- Szükség esetén, de mindig időben kell élni a fegyelmezés eszközeivel. A bajok elhárítása ugyanis egyházunkhoz méltatlan helyzeteket produkál.
- Egyértelműen szabályozott, átlátható és tiszta, rendszeresen ellenőrzött pénzügyi gazdálkodást kell megvalósítani.

Nagyon aktuálisnak tarom a második Korintusi levél 13. fejezetének 11. versét:

"Örüljete, állítsátok helyre a jó rendet magatok között, fogadjátok el az intést, jussatok egyetértésre, éljete békességben, akkor a szeretet és békesség Istene veletek lesz."

4. A gyülekezet, az egyház ebben a világban él. Működésével, szolgálatával gazdasági, pénzügyi kérdések is összefüggenek. Felügyelő úr hogy gondolkozik ezekről, és az egyházkerület - de az országos egyház szintjén is - mit lát a legfontosabb tennivalónak ezen a téren?

Természetes, hogy az egyház is gazdálkodik, tervezi bevételeit és kiadásait, kezeli a rábízott vagyont, befekteti az időszakosan szabad pénzeszközöket, vagyis a jó gazda gondosságával sáfárkodik.

Egyházunkban a gyülekezetek, az intézmények nagy része és az országos egyház is önálló jogi személyek, de ez nem jelenti azt, hogy az egyházmegye és a kerület nem gazdálkodik.

A mai világban mindenkinek, az egyháznak viszont fokozottan kell törekedni a takarékos gazdálkodásra. Nem mindegy, hogy mennyi a lelkészi hivatal telefonszámlája, mibe kerül az esperesi vagy a püspöki hivatal működtetése, milyen autót használnak az egyházi alkalmazottak, hogyan kamatozik a bankbetét és a folyószámlán lévő pénz. Világunk a pénzügyi manipulációk korában a gazdasági botrányoktól és visszaélésektől hangos. Nem javítja egyházunk, gyülekezeteink vagy tisztségviselőink megítélését, ha törvénytelen gyakorlat honosodik meg pénzügyi gazdálkodásunkban.

Az egyházak az adózás szempontjából különös, általában kedvezőbb elbírálás alá esnek, mint a gazdálkodó szervezetek, a számviteli törvény előírásai azonban ugyanúgy érvényesek, a bizonylati fegyelem betartása az egyházban is kötelező. Kötelező érvényűek a különböző egyházkormányzati szinteken alkotott szabályrendeletek is.

A gyülekezetek, az egyháztagok részéről az egyházkormányzat minden szintje irányába teljes bizalom nyilvánul meg. Ez a bizalom kötelez, ezzel nem szabad visszaélni.

Minden szinten fontos, az ésszerű célok kijelölése után, a demokratikus döntés és a körültekintő, gondos megvalósítás. A bizalom fenntartásához elengedhetetlen a gazdasági ügyek átláthatósága, de fontos az is, hogy elsősorban az ügyekért szemé-

lyükben is felelős vezetők és a döntéshozók, az egyháztagok és az ellenőrzéssel megbízott testületek is megkapjanak minden szükséges információt. A törvény írott és íratlan szabályainak minden szinten és mindenkivel szemben, vagy mindenki érdekében azonos módon kell érvényesülnie. Ezért egyik lelkész vagy magasabb szintű vezető sem tekintheti zaklatásnak, ha a számvizsgáló bizottság ellenőrzést kezdeményez, és azt sem veheti zokon, ha a pénzkezelés vagy az utalványozás kérdésében a korábbi gyakorlattal ellentétben a hatályos törvényeket tekintik zsinórmértéknek.

Az egyházban minden feladat szolgálat, nem a munkakörök, a beosztások, a tisztességek és a címek a lényegesek, hanem hogy egy testület tagjaiként, a nagy egész részeként végezhetünk szolgálatot. A különböző egyházkormányzati szintek szolgálják az alattuk levőt, és nem kiszolgálják a fölöttük levőt. A felügyeleti, ellenőrzési tevékenység is szolgálat. Ennek a szemléletnek kell megerősödni, és ezekért kell dolgozni egyházunkban.

5. Beiktatása óta eltelt egy év. Hogyan értékeli az eltelt időszakot, változott-e véleménye azóta, mióta az országos elnökség tagjaként belülről is látja a megoldásra váró feladatokat?

A mérlegkészítés általában a választási ciklusok végén esedékes, ezért ezt most még nem tartom időszerűnek. Az első év munkájáról szóló beszámoló viszont lassan esedékesé válik, de ezt a kerületi presbitérium és közgyűlés előtt illik először ismertetni. Amire vállalkozhatok, az inkább egy rövid tájékoztatás arról, hogy milyen tapasztalatokat szereztem ez idő alatt, és hogy milyen intézkedések megtételét tartom halaszthatatlannak.

Meggyőződtem arról, hogy a tennivaló lényegesen több lett, ami sok esetben munkatorlódást okoz.

A létszám fejlesztése sem mennyiségi, sem minőségi téren nem követte a feladatok növekedését.

Általában igaz az is, hogy az ügyek bonyolultabbak, szövevényesebbek, mint első ránézésre tűnnek.

Egyes területek nehezen tekinthetők át, az átláthatatlanság oka legtöbbször a kelő szabályozás hiánya.

A szokásjog gyakran helyettesít vagy módosít törvényeket, szabályzatokat.

Az ellenőrzés, számonkérés és felelősségre vonás ritkán vagy késve történik meg.

Fontos kérdés tehát egyházunkban nagyon sok van, nemcsak azok, amelyekkel kapcsolatban az első négy kérdést kaptam, de ezek mind olyanok, amelyeket egy évvel ezelőtt is tudott mindenki. Az elmúlt időszak történéseit áttekintve viszont - természetesen az aktuális ügyek folyamatos intézésén kívül - a törvényesség terén mutatkozó lemaradások pótlását tartom a legfontosabbnak.

Egyházi törvényeink betartását és betartatását elsősorban azoktól várom, akik a törvényesség felett "hivatalból" kell, hogy őrködjenek. Így az országos elnökség tagjaitól - magamat is beleértve -, az ügyészeketől, de mondhatom azt, hogy minden vezetőtől.

A vezető ugyanis nemcsak munkamódszert, tárgyalási stílust, szakmai elvárásokat, prioritásokat határoz meg, de a törvény előírásait is ő közvetíti munkatársai felé.

Nyilvánvaló az is, hogy elsősorban neki kell betartani azt, amit hivatali kötelessége másokkal betartatni. Nem kétséges az sem, hogy erkölcsi alap nélkül a jog "egy-magában" hosszú távon kevés az olyan fontos vezetői kötelezettségek gyakorlásához, mint az ellenőrzés, a számonkérés, a jogi védelem vagy a felelősségre vonás.

Nagyon fontosnak tartom tehát, hogy megszűnjenek azok a hiányosságok, melyek a törvény alkalmazását nehezítik. Megvalósuljanak ezen munkaág működésének személyi és tárgyi feltételei.

Egyre nyilvánvalóbb, hogy a döntési folyamatok előkészítésében, a határozathozatalban egyházunk sem nélkülözheti egyetlen szinten sem a törvényeinket, a szabályzatokat és a határozatokat naprakészen ismerő, azokat összefüggéseiben is látó és alkalmazni tudó jogi végzettségű szakember támogatását. Erre az országos elnökség estében törvények is lehetőséget adnak, amikor azt mondják, hogy az elnökségi ülésekre az országos ügyész tanácskozási joggal meghívható. Sajnálatos tény, hogy ezzel nem élünk, és olyan vezetők kénytelenek vállalni döntésük jogi helyességéért is a felelősséget, akiknek ez nem szakterülete.

Istennek legyen hála azért, hogy ezen törekvésnek egyre több támogatója van. Elindult az a folyamat, amelynek során talán minden és mindenki a helyére kerül. Persze lassan és fokozatosan. Be kellett látnom az eltelt egy év alatt, hogy az ügyek nagy része egy-két év alatt sem fog megoldódni, de ez nem kedvetleníthet el bennünket. A gazda ugyanúgy készíti elő a talajt, veti el a magot, gondolzza a növényt, ha hónapos retket, vagy ha diófát ültet, és nem várja el a fától, hogy néhány év alatt gyümölcsöt teremjen. Nekünk is meg kell elégedni a részeredményekkel, kitartóan és türelmesen kell dolgoznunk, és a végcélrt kell szemünk előtt tartani.

Aligha hiszem, hogy a földi életben haszontalan és elmellőzhető emberek volnának azok a keresztyén emberek, akik komolyan – vérig komolyan – kelnek harcra a bűnnel. Akik istenfélelmük gyakorlati megvalósítása közben tiszteletben részesítik szüleiket, nem ölnek, nem lopnak, tisztas házaséletet élnek, embertársaikat és azok javait megbecsülik. Nem hiszem, hogy őket erőtlen gyáváknak lehetne nevezni. És nem hiszem, hogy értéktelenebb embernek lehetne tartani azt, aki a bűnéből Isten kegyelméből föltápászkozik, mint azt, akit a bűn mocsara mind lejjebb húz, és többé nem talál ki belőle. A megtért ember aligha lehet szégyenfoltja a világnak!

Ordass Lajos

Id. Magassy Sándor

Zsebkönyv az egyházzól

Gondolatok Hans Küng Mi az Egyház? című művének olvasása közben

Rendhagyó módon először az íróról és a fordítóról kell szólnom.

Hans Küng, a tübingeni egyetem ny. professzora a II. vatikáni zsinaton XXIII. János pápa felkérése alapján tudományos tanácsadóként működött, ám néhány évtized eltelével - tanításának sajátosságai miatt - II. János Pál pápa egyik nagy hatalmú ellenőrző szervezete, a Hittani Kongregáció eltiltotta attól, hogy hivatalosan a katolikus egyház tanítójaként lépjen fel. Azóta - sajnos itt Magyarországon is - katolikus körök kétségbe vonják nemcsak egyházhűségét, de még a teológiai tudományokban való jártasságát is. Jó tudnia az olvasónak, hogy olyan ember hitével, szaktudásával, nézetrendszerével találkozik ebben az alig 210 oldalas, zsebben is elférő kötetecskében, aki mindenféle rosszindulatú és szűklátókörű támadás ellenére is megmaradt katolikusnak, valamint a Szentírást igen alaposan ismerő és tanítását Róma hivatalos nézeteivel szemben is képviselő tudósnak. Olyan valakivel van tehát találkozásunk e könyvben, aki változatlanul szereti a vele méltatlanul bánó egyházat, tiszteli az igazságot, és hívő alázatlanul adja tovább azokat a lelki kincseket, amelyekkel őt megajándékozta az Isten.

Tekus Ottó ny. győri lelkész korábban már lefordította Küng professzor "Credo (Hiszek)" című - hasonló formájú és terjedelmű - könyvecskéjét, amely az Apostoli Hitvallás szövegét elemzi kortársaink számára érthető és vonzó egyszerűséggel. A fordítás szövege, szárg és egyszerű magyarsága, nehéz fogalmak találó és pontos értelmezése ritkán emlegetett értéknövelő ajándékká válik. Hozzá kell tenni még valamit: A könyv kiadásának minden kockázata is a fordítóé volt, mivel senkitől nem kért és nem kapott segítséget. A kockázatvállalás egyfelől azt bizonyítja, hogy a fordító az ökumenizmus elkötelezett gyakorlója, másfelől pedig azt, hogy nem szégyenül meg az, aki reméli: elvilágiasodott korunkban is sokakat izgató kérdés marad az egyház léte és szolgálata.

Bámulatos, hogy a szerző milyen röviden foglalja össze a felvetődő kérdésre adott válaszát. Nem nagyol el semmit, nem elégszik meg felszínes válaszokkal, nem fogad el kritikátlanul megkövesedett "tantételeket". Ugyanakkor nem magyarázodik bőbeszédűen kritikai megállapításainak megfogalmazása közben. Egyszerűen, testvéri módon belevonja az olvasót saját töprengéseibe.

A könyv olyan gazdag tartalmú, hogy részletes ismertetése lehetetlen. Arra vállalkozhatok csupán, hogy megkísérlem bemutatni azt a szerzőt, aki az egyházzól való gondolkodása közben Isten Szentlelkétől indítatva át tudta lépni a katolikus tanítás hivatalos dogmatikus és egyházfegyelmi korlátait a Krisztusban kapott kinyilatkoztatás hűségese továbbadása érdekében.

Mit vallhatunk hát közösen az Egyházzól?

A tételyszerűen megfogalmazott válaszok egy részénél úgy tűnik, hogy nincs különbség az általános katolikus felfogás és Küng professzor nézete között. A kérdéskör részleteket is feltáró értelmezésénél azonban kitűnik a biblikus gondolkodásból fakadó különbség. Ugyanakkor az is világossá válik az olvasó előtt, hogy a szerző - mint

hűséges katolikus - nem tagadja meg az egyik legalapvetőbb katolikus dogmát: a pápa primátusát és azt a kiemelkedő szerepet, amelyet a pápaság intézménye a katolicizmus sőt az egész kereszténység számára jelent, melyet egyébként nemcsak a protestáns, hanem az ortodox (görög keleti) egyházak is kétségbe vonnak.

Véleményem szerint az alábbi válaszok a leglényegesebbek:

Az Egyház az "Isten Népe". Az ökumenikus ihletésű II. vatikáni zsinat és a pár évvel ezelőtti ünnepélyesen aláírt Augsburgi Nyilatkozat megállapításaival ellentétben a katolikus közgondolkodás, sőt legújabban a Hittani Kongregáció által kiadott megnyilatkozásban az egyház értelmezése kirekesztő hangsúllyal fogalmazódik meg. Furcsa szembesülni egy olyan egyházképpel, melyben a világ minden lakosa és közössége - az ateisták kivételével - alkotóelemévé válik a "nagy egésznek" egy hierarchikus rend keretében, ahol a döntő szempont a Rómához fűződő kapcsolat, illetve a Rómától való távoltság. Küng biblikus szemléletében viszont a nem statikus, hanem dinamikus, azaz mozgásban levő gyülekelet képe rajzolódik ki (27), az a közösség, melynek egyedei elindulnak, hogy összegyülekezzenek Isten és Krisztus imádására. A válaszfalak leomlanak ott, ahol Krisztus válik az egyetlen középponttá, úrrá és közbenjáróvá (47-62)

Az Egyház a történelmi változásainak hordozója. A részletkérdések nagy többségét történelmi összefüggések kereteibe ágyazottan tárja a szerző az olvasó elé, így aztán az oldalszámok megjelölése lehetetlen is, értelmetlen is. Az a különleges élménye a történelmi érdeklődésű olvasónak, hogy miközben az Egyház történetének alakulásával foglalkozik, egy tömör, tárgyilagos és helyenként önkritikus fogalmazású egyháztörténet bontakozik ki előtte.

Az Egyház az "igaz bűnösök" közössége. A legalapvetőbb reformátori tanítás a megigazulásról szól. Ennek lényege: az ember Istennel való kapcsolata a bűnbeesés következtében szétért, s olyan mértékűvé vált, hogy azt az ember a saját erejéből képtelen helyreállítani. Még arra sincs képessége, hogy akár a legcsekélyebb eredményt elérje a kapcsolatjavítás érdekében. Kizárólag Isten, és kizárólag Jézus által állítja helyre a megromlott kapcsolatot, igazítja meg az embert. A katolikus tanítás más: az ember akarata csak részben gyengült meg, és ezért képes közreműködni a megigazulásban. A II. vatikáni zsinat után katolikus és evangélikus teológusok összeültek azzal a merész elhatározással, hogy megkísérik a két alapvetően eltérő tanítás egyeztetését. Három évtizedes munka után megszületett egy tanulmány, amely "Közös Nyilatkozat" formájában összegezi az eredményeket. Becsületesen bevallja, hogy számos ponton megmaradtak a felfogásbeli különbségek. Különösen áll ez a lutheri "simul iustus et peccator" tétellel kapcsolatban, mert a katolikus fél képtelen volt elfogadni azt, hogy "a keresztyén ember egyszerre igaz és bűnös", igaz az Isten ítéletében a Krisztusért, bűnös a maga testi valóságában egészen a haláláig. Ezen a háttéren válik hallatlanul érdekessé, hogy Küng professzor nemcsak azt fogadja el, hogy a keresztyén ember megigazult bűnös, hanem ezt az egyidejűséget kiterjeszti az egyházra is. Ezt olvassuk: "Az emberekből álló egyház, amely Isten kegyelméből az ő egyháza, így olyan közösségnek bizonyul, amely minden bűnössége ellenére, egyben szent, és minden szentsége ellenére, egyben bűnös is. Az egyházzal szóló tanításban ez a »simul iustus et peccator«: bűnösök közössége (communio peccatorum), amely Isten megbocsátó kegyelme által ténylegesen és valóban szentek közössége (communio sanctorum). Aki az egyhá-

zat csak az emberek bűnössége oldaláról, mintegy alulról szemléli, annak Isten egyházát átölelő kegyelme nem kerül szeme elé, és az egyházban csak emberi, sőt túlságosan is emberi vallásos szövetséget lát. Aki pedig az egyházat csak Isten szentsége oldaláról, mintegy felülről szemléli, az nem veszi tudomásul, hogy az emberek az egyházban is állandó fenyegetettségben és kísértések között élnek. Aki így gondolkodik, az egyházat emberfeletti, fenséges, eszményi, mennyei valóságnak látja. Az egyház azonban ezzel ellentétben Isten Lelkének és a gonosznak küzdőtere. A frontvonal pedig nem egyszerűen a szent egyház és a szentségtelen világ között húzódik, hanem az Isten bűnbocsánatot nyújtó kegyelmével megérintett bűnös ember szíve kellős közepén" (143). Itt a színtiszta lutheri tanítás szólal meg!

Az Egyház "szent", "apostoli" és "egyetemes". Kritika és önkritika szólal meg az egyház kérdésének elemzésekor. Küng szerint "Luther (és ennek megfelelően a többi reformátor is) újra felhívta a figyelmet az egyház zsinórmértékére, az evangéliumra, és ily módon az egyházat újra a Krisztus művében való lüthez és Krisztus kizárólagos közvetítő szerepéhez vezette. Teológiája egészével áttöréshez segített eredetileg újszövetségi nézőpontokat. ... Ezzel döntő módon hozzájárult az egyház (közvetve a katolikus egyház) reformjához. Luther az egyház reformjéért szállt sikra, de az egyház egysége törött szét! És a nagy egyházszakadást protestáns oldalon egyre több szakadás, szakadások beláthatatlan sora követte. Ez rettenetes teherként! A reformációból eredő egyházak nem kerülhetik el, hogy ennek a bűnnek kapcsán saját felelősségükkel szembenézzenek! Vajon Luther heves, mértéket nem ismerő vérmérséklete volt csupán az, ami a szakadást elkerülhetetlenné tette? A reformátorok nagy általánosságban nem helytelenül ítélték meg gyakran azt, hogy az egyházban mi igazán egyetemes (katolikus)? Nem egyoldalúan hangsúlyozták az Újszövetség bizonyos területeit, míg másokat elhanyagoltak? Nem vitte őket túlzásba az önmagában jogos »egyedül« (»egyedül« a Szentírás, »egyedül« a kegyelem, »egyedül« a hit!) hangoztatása csaknem minden területen? Nem vált hamarosan ugyanolyan félreérthetővé az »egyedül« jelszó, mint a katolikus »és« (»és« a hagyomány, »és« a szabad akarat, »és« a cselekedetek)? Nem okoztak-e a jól induló kezdet ellenére észrevétlenül rövidzárlatot pl. az egyetemes papság és a hivatal, lelkiismereti szabadság és az egyház közmegegyezése (consensus ecclesiae) ... tekintetében? Valamennyi egyháznak van eligendő oka önvizsgálatra és önkritikára a reformációval kapcsolatban is" (126-127). Tudom, hogy rövid beszámolómat aránytalanná teszi ez a hosszú idézet, de nem hagyhattam el, és nem rövidíthettem le. Ez a passzus jelentette ugyanis számomra a könyv legizgalmasabb részét. Valóban szükség van önvizsgálatra, de összehasonlító vizsgálatra is. Ebben a munkában pedig helye van - természetesen a Biblia mellett - az Agostai Hitvallásnak, melyet ugyan Melanchthon fogalmazott, de már a kezdet kezdetén, kritikus helyzetben egy széles közösség vállalt, s mely a "szakadások korában" is az Egyház egységéről szóló vallástétellé vált, és mindig időszzerű mondanivalója van az apostoliságról és szentségről is.

Az Egyház küldetése nem az uralkodás, hanem a szolgálat. Nálunk súlyos teherként jelent, hogy a teológia visszaélt a "szolgálat" bibliai - s ezen belül a krisztusi (Mt 20,28) - értelmével, amikor azt hirdette, hogy emberek, eszmék, politikai rendszerek kiszolgálása azonos a keresztyén életvitel lényegével. A katolikus közgondolkodás pedig azt fogadta el, hogy az Egyház prófétai szerepvállalásának elengedhetetlen tartozéka az

egyének és csoportok életrendjének kötelező szabályozása, egyfajta paternalista életvezetés előírása. Az agresszív dirigálás és a szervilis magatartás szélsőségei között vezet a krisztusi életvitel példája és tanítása: bizonyosságot tenni Isten örökérvényű rendjéről, és ehhez szabni életünket (164-176)

Az Egyház a hit és a reménység hordozója. Ebben a zárótételben szeretném kifejezésre juttatni a szerzőnek azt a nézetét, mely Isten országának, uralmának láthatóságával, illetve rejtettségével kapcsolatban megjelenik a könyv számos fejezetében. A kereszténység közös hitvallásai "hiszek" szavának bibliai értelmezéséhez tér vissza, amikor vállalja az apostoli vallomást: "A hit a remélt dolgokban való bizalom és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés" (Zsid 11,1). Ebben az összefüggésben kap hangsúlyt a Szentlélek munkálkodására utalás, amely szerint a Lélek szabadon teremti meg az egyházat és működik benne (93-101).

Értékes könyv Küng professzor műve. Érdemes kézbe venni, elolvasni, mert - helyenként akár vitázva is - tanulni, okulni lehet belőle. Mivel pedig a könyv magánkiadásban jelent meg, vagyis semmilyen hivatalos kiadói tekintély nem áll mögötte, tájékoztatom az érdeklődőket arról, hogy a fordító-kiadót az alábbi címen lehet elérni:

Tekus Ottó ny. lelkész, 9025 Győr, Petőfi tér 3.

Mi az egyház?

Jóllehet az egyház valójában a szentek és az igazán hívők gyülekezete, mégis, mivel ebben az életben sok képmutató és gonosz is elegyedik közéjük, a szentségekkel élni lehet akkor is, ha gonoszok szolgálják ki, a Krisztus szava szerint: Mózes székében ülnek az írástudók és farizeusok stb. A szentségek és az ige egyaránt a Krisztus rendelése és parancsa folytán hatásosak - akkor is, ha gonoszok szolgálnak velük.

Elítélik a donatistákat és hasonlókat, akik azt tartották, hogy az egyházban nem szabad gonosz emberek szolgálatával élni, és hogy ilyeneknek a szolgálata haszontalan és hatástalan.

/Az Ágostai Hitvallás VIII. cikke/

Böröcz Enikő válaszelevele Terray Lászlónak és Tekus Ottónak A legfiatalabb püspök című tanulmányára küldött olvasói levelük kapcsán

Mindkettőjük kritikai észrevételeit köszönettel nyugtázom, hiszen ez azt jelenti, hogy elolvasták, komolyan vették kutatásaim eredményét, bár bizonyos pontokon korrigálni igyekeztek azt.

Ami Terray László hozzászólását illeti, ő velem ezt a dolgot előre megbeszélte. Még a tanulmány magyarországi megjelenése előtt. Sőt, írásbeli korrekciót kért. Ezt neki el is küldtem. Egyik itthoni tartózkodása alatt jelezte, hogy mivel nem történt meg a hiba kijavítása a nyilvánosság számára, ezért a Keresztyén Igazságban helyreigazítást kér. Az 5. sz. lábjegyzetnek kettős jelölést (ld. 4. pont 181. old. és az 1945. okt. 29-i püspöki konferencia jegyzőkönyvét) kellett volna kapnia; ti. az idézet első fele Ordass emlékirataiból, a másik fele pedig az idézett püspöki konferencia anyagából való. Én ennek mindvégig tudatában voltam, viszont az újraolvasásoknál rendre elsiklottam felette. Köszönöm, hogy erre figyelmeztetett, mert valóban egy tanulmány hitelessége múlhat egy rossz vagy elmaradt utaláson. Mindössze azt kívánom megjegyezni, mivel a két idézet ún. egymást erősítő, és nem egymást kioltó, egymásnak ellentmondó idézet, (ti. mindkettő arról tanúskodik, hogy Ordass Lajos és Kapi Béla, majd általuk meggyőzve Kuthi Dezső püspök "nem tartották az egyház érdekében állónak" Túróczy Zoltánnak (a továbbiakban TZ) a püspöki hivataltól történő visszalépését), ezért megjegyzését "metodológiai megjegyzésként" értékelem, és köszönöm meg.*

Ami Tekus Ottó bővebb hozzászólását illeti, szeretném előrebocsátani, hogy nagyon örültem volna, és hasznos is lett volna, ha hozzászólását előzőleg nekem is megküldi, esetleg leülhettünk volna beszélgeti. Mindkettőnknek és az ügynek is hasznára vált volna. Ebben az esetben is elküldhette volna hozzászólását, csak akkor az már más-ként nézett volna ki. Ezen a háttéren javasolnám, hogy a Keresztyén Igazság - negyed-évenként megjelenő folyóiratként - térjen vissza ahhoz a régi jó szokásához - ahol ezt megteheti -, hogy ugyanabban a számban adja meg a lehetőséget a viszontválaszra, mint amely számban a megjegyzések elhangzanak. Ne kerüljön "hátrányos helyzetbe" egyik fél sem! Hálával emlékszem ma is vissza arra, amikor Dóka Zoltán többször is rákérdezett egy-egy - a Keresztyén Igazságban megjelent - állításomra, sőt két alkalommal engedélyemet kérte arra, hogy megválaszolja azt, amivel nem értett egyet, és miután ezt az engedélyt megadtam, akkor is igyekezett a tárgyra és nem személyemre összpontosítani, pedig akadtak nagyon komoly véleménykülönbségeink.

Tekus Ottó két megjegyzésének részbeni korrigálása előtt szeretném leszögezni, hogy a tanulmányomat, amint a címe is mutatja, Ordass Lajosnak a püspökkari konferencián történő megszólalásairól írtam. Az általam vizsgált időszak az 1945. aug. 17. és 1947. febr. 20. közötti idő. A záró dátum az utolsó konferencia dátuma a hónapokig tartó el-

* Terray László - mivel Ordass halála után erős kritika érte ezért az álláspontjáért - a témával kapcsolatban fontosnak tartja megjegyezni: "... a konkrét esetben ... Ordass Lajos maga is bizonyos fenntartásra készlet, mikor a fenti idézetet ezekkel a szavakkal vezeti be: »Főlszólalásom lényege rövidre fogva /kiemelés tőlem, TL/ ez volt.« Tehát kifejezetten ő sem valamilyen püspökkari jegyzőkönyvet idéz." De: "Ismerve Ordass Lajos emlékezőtehetségét, nagyon valószínűnek tartom, hogy erre az epizódra is helyesen emlékszik vissza, - még ha ezek a sorok talán csak 10-15 év távlatából kerültek is papírra nála." /A szerkesztő/

utazás előtt. Az ezt követő időszakban még két püspöki konferencia volt (1947. márc. 28; és ápr. 19.) az 1947. ápr. 25-i egyetemes közgyűlés előtt, amely után már visszaállt a régi rend, bár a püspöki konferenciák az azt követő időszakban is jelentősek voltak.

Tekus Ottó hozzászólása két megjegyzésből, és egy magyarázataból áll, mindegyik TZ-ra vonatkozik. A tanulmány II. része "a" ill. "b" pontjára vonatkozóan megjegyzései; magyarázata pedig az 1949. jan. 8-án a szegedi Csillag börtönben történetekre. Ebben a sorrendben reagálnék rá.

Ami TZ-nak a püspöki konferenciákon történő jelenlétét illeti - az általam vizsgált időszakban, 1945. aug. 17. és 1947. febr. 20. (tehát nem május 20. - ahogy TO írja) között -, TZ valóban kétszer volt jelen, és pedig 1946. jún. 24-én és szept. 27-én; tanulmányom az utóbbit jelezte, az előbbit nem. TO az általam nem említett jún. 24-e helyett a vizsgált időszakon kívül eső 1947. máj. 20-t jelöli meg. Tehát mindketten tévedtünk, én azzal, hogy nem említettem a jún. 24-i jelenlétet, TO azzal, hogy kitágítva az időszakot, a második megjelenést olyan időszakra teszi, amely már nem esik bele az általam vizsgált korszakba. TZ-t kitörő örömmel fogadták 1946. jún. 24-én; szept. 27-én már rendes tagként van jelen; utána viszont megint nem jelenik meg, úgyhogy Kapi Béla 1947. ápr. 19-én (Ordass akkor már külföldön van!) szükségesnek látja jegyzőkönyvbe vetetni, hogy ő maga "kéri, hogy (TZ) vegyen részt rendszeresen az értekezleteken, mert közreműködését a püspöki kar nem nélkülözheti." TZ megköszönte Kapi Béla szavait.

A másik megjegyzésre, hogy ti. TO érthetetlennek tartja, hogy miért kapcsolom össze TZ ügyét a német kitelepítésekkel, ill. a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezményel, erre azt tudom felelni, hogy nem kapcsoltam össze, viszont ok-okozati összefüggés valóban van a kettő között, de nem az, amit TO feltételez. Ismételném, hogy a tanulmány Ordass megszólalásaival foglalkozik, és mivel Ordass elsőnek TZ ügyével foglalkozott, majd azt követően a német kitelepítés, ill. magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény kérdéseire szolt hozzá, csupán ezért kerültek egymás mellé. Mindkét ügy a politika által - tehát kívülről - meghatározott, irányított ügy volt, és mint ilyen érintette az egyházat, előre korlátozva az egyház hozzá-, ill. beleszólási lehetőségeit. Ordass mind a két ügyhöz egyházi emberként, egyházi véleményt megfogalmazva szolt hozzá.

Ami TO hozzászólásának 2. pontját - mind az 1945 utáni helyzetábrázolást, mind az 1948. jan. 8-i szegedi börtönlátogatást - illeti, itt jelentős véleménykülönbségek vannak közöttünk. A tanulmány alapján azonban csak azt tartom fontosnak, hogy megismételjem: a "legsomorúbb pillanatok" közé sorolom a szegedi jelenetet, és más - teológiai és egyháztörténeti - gondolataim vannak vele kapcsolatban, mint amelyeket ő említ. Az ünnepi Ordass-szám (2001. Tavasz) minden tanulmánya foglalkozott ezzel a kérdéssel, ifj. Fabiny Tibor tanulmány-, ill. előadás-kötete a legradikálisabban. Azt gondolom, hogy TO mind a helyzetábrázolásnál, mind pedig a börtönlátogatás értékelésénél már túllép a tanulmányom által felvetett állításokon és problémákon; viszont éppen a kettős - Ordass és Túróczy - évforduló alkalom lehet arra, hogy ezekről a kérdésekről "őszintén" beszéljünk egymással. **

Az a tény, hogy a Keresztény Igazság, - amely az OLBK egész egyházunk számára szóló lapja - helyet adott TO hozzászólásának, olyan fajta nyitottságot árul el, amely jó kiindulópont lehet ezeknek a kérdéseknek a további megbeszéléséhez. Ennek a reménynek hangot adva köszönöm mind a két hozzászólást!

** A köv. oldalon!

Dr. Zsigmondy Árpád lelkész, levéltáros /Hatvan/ olvasónk A Niceai hitvallás többlete című sorozatunkkal kapcsolatban kér nyilvánosságot gondolatainak:

Nagy Lajos királyunk álrühában "szedte a begyébe, amit látott-hallott", írta Arany János. Magam is így teszek. Van, hogy csak morgok, vagy a lapszélre jegyzetelek. De most hadd kérjek valaminek nyilvánosságot. A KI 2001 nyári számában "A Niceai hitvallás többlete" c. igen jó sorozat igen jó végéhez tenném hozzá.

A Lélek-hiányhoz annyit: "Opera Trinitatis ad extra indivisibilia" = A Szentháromság külső (nem önmagán belüli) művei feloszthatatlanok. Tehát a Szentlélek Úristenre is igaz, hogy "az ÚR (a Négybetűs Nevű, akinek nevét Luther Bibliája és a King James Version csupa nagybetűvel írja) ől és elevenít."

Luther kb. így ír: ne várd a sarokban ülve a Szentlelket, hanem hallgasd-olvasd az igét, mert ige nélkül az atyák és a próféták sem kapták a Lelket. A Szentlélek a maga legsajátosabb munkájában, a megelevenítésben és megszentelésben az ígéhez kötötte magát. Tehát az ige tiszta és világos hirdetésével együttműködik. (*Synergoi theou es-emen!*) De ez azt is jelenti, hogy a Krisztus-kinyilatkoztatás szava emberi szócsövön át szólít meg. Az élő vizet vezetéken, palackozva, pohárban kapjuk. De élő víz-e, az élet vize-e, ha az edény szemmel láthatóan mocskos, ha "minőségjavító adalékot" keverünk belé, vagy éppen "ionmentesítjük" az erős (gyógy) hatású anyagtól a gyógyvizet? Kép nélkül: Nem veszik komolyan a cégéres bűnökben élt (és azt nem megtagadó, hanem letagadó-elhallgató) keresztyén szájából az igaz igét! És nem várhatjuk, hogy az ige munkáját idegen, modern vagy ősi, vallási vagy álvallási, bölcséleti vagy lélektani (egyébként figyelemre méltó vagy helyes) gondolatok pótolják. Az ige nem marad hatás nélkül, ("nem tér vissza üresen", mint az eső sem): ha nem térít meg (először és egyre újra, de egyszer elkezdve és abba nem hagyva!), akkor sem hatástalan! Hat akkor is, ha nem látszik! Felelőssé tesz és vádolni fog (mint Jézus hallott szava és Mózes olvasott ígéje a farizeusokat), megkeményít (a Zsidó levél szerint a gyakori esőt beivó, és talán a halálos ágyon, a haláltusában viszi diadalra üdvös és nem halálra-ítélő ("kárhozató") művét. - Megjegyzés: Jobb későn, mint soha, de jobb ma gyógyítani, mint holnap, és ki tudja, lesz-e holnapom?!

A Szentlélek Úristent nem kényszeríthetjük, sem mint az ige tolmácsai, sem mint hallgatói. De kérhetjük, készíthetjük neki az utat, befogadhatjuk, illetve bezárhatjuk fülünket és szívünket, megszomoríthatjuk, megolthatjuk.

** Dr. Zsigmondy Árpád kollégám hozzászólásom ezen pontjához a következő megjegyzést tette: "Magától értődő, hogy TZ, SL és MZ (*Scholz L. és Múdy Z. - a szerkesztő*) is ugyanúgy lelkiismeretük szerint jártak el, akárcsak Ordass Lajos. Nyilvánvaló, hogy teológiai helyzetmegítélésük más volt. Ennek vizsgálata tanulságos lenne egyházunk számára. Másrészt tény, hogy a püspöki szolgálatba visszatérő Ordass Lajost nem ok nélkül tekintette egyházunk rangidősnek az ÉEK újonnan választott püspökével, TZ-vel szemben. Tény továbbá, hogy kettejük közül Ordass akkori szava szerint volt lehetséges a testvéri együttműködés." Rőzse István *A halál árnyékának völgyében* című könyvében arról ír, hogy Túróczy Zoltán bocsánatkérése tette lehetővé az együttműködést. Ismertek SL Ordass Lajos kereszthordozását méltató szavai is. Ordass és Túróczy 1956-57-es együttműködése valóban kifogástalan volt.

Luther óta világos (lehet) számunkra, hogy Isten teljes ígéje kettős, kétféle ige: törvény és evangélium. De zavaros korokban (főként zavaros korunkban!) tiszta fogalmakkal kell beszélni. Tudnunk kell, hogy az Újszövetség és a rendszeres teológia szóhasználatát nem azonos. Az Újszövetség Jézus és az apostolok egész ígéhirdetését "euanggelion"-nak nevezi, benne Isten törvényét is, amely Mózesnél keményebben tör össze, miközben utat mutat a szükséges, emberhez méltó és emberileg megvalósítható erkölcsi életfolytatásra, amire bizony a tanítványnak is holtig szüksége van. (Jézus szerint a megfürdöttnek szüksége van a lábmosásra; János szerint, akiben megvan a színről-színre látás reménye, az megtisztítja magát.)

Miközben Pál a Törvény=a Tóra érdemszerző betöltése ellen, az Isten előtti dicsekvés ellen hadakozik, nem mellőzi bűn bűnnek nevezését ószövetségi igékkel és korabeli görög erkölcsstani szövegekkel. Nagy kísértésünk nekünk evangélikusoknak, hogy az újszövetségi euanggelionból csak az ingyen kegyelem evangéliumát hirdessük, de az Isten törvényét elhallgassuk vagy megszelídítsük, és "olcsó kegyelmet" prédikáljunk a drágán megfizetett helyett. (A jóra példa a "Krisztus a keresztfán..." ének mindhárom verse!) - Johannes Agricola már a tanácsnáhára akarta toloncolni a fízparancsolatot, és pusztán Jézus szenvedésével akart téríteni. De míg nem jutok oda, hogy "mi megérdemeljük a keresztet!"- én magam is - addig nem fogom kérni, hogy "emlékezz meg rólam, mikor eljössz országgoddal!"

A törvény és evangélium (nem a páli *nomos* és euanggelion!) megkülönböztetésével függ össze Isten kétféle uralkodásának felismerése. A világi felsőbbtség a jó védelemre és a gonosz megfékezésére viseli a kardot. Az apostolok korában sem mindig működött ez jól. De nemzedékünkben a római jogrend (2Thessz 2,6) és az apostol szava (2Thessz 2,7) félretétele példátlan méretet ölt. - Amellett a bibliai időkben és még soká az uralkodók isteni küldetésük jogára (vagy származásuk mítoszára) hivatkoztak, s az "Isten kegyelméből" mellé csak a forradalom után tette oda a király, hogy "és a francia nép akaratóból", de ezzel megkezdődött az engedelmeskedni köteles alattvalónak felelős szavazó állampolgárrá, a "polis" tagjává átminősítése. - A demokráciában ugyan a gengerszternek és a püspöknek egyforma szavazata van, de az (akár Isten nevében gyakorolt) diktatúra sem biztosítja tökéletesen a jó védelmet és a gonosz megfékezését. Tehát nem háríthatjuk el Isten törvényének a társadalom és tagjai (az egész társadalom és minden tagja) számára való megszólaltatásának felelősségét, pláne, ha a világi felsőbbtség ezt nemcsak tűri, de kéri is, vagy ha a világi felsőbbtség csökkenti, elvétí vagy elhanyagolja köteles feladatát.

A Mindenható ugyan hitelképtelen papok és rossz prédikálás ellenére, sőt azon keresztül is adhat megtéréseket, ébredést; de minket fog kérdőre vonni szolgálatunknak: a háznép élelmézésének (kinek-kinek a magáét!) elhanyagolásáért.

Zusammenfassung

Wir beginnen unsere Herbstfolge mit der Andacht von Lajos Ordass: Aus der Dunkelheit ins Licht, aufgrund Jn.8,12.

Anlässlich des Ordass-Zentenariums bringen wir die Predigt von Dorottya Isó, die sie am Grabe des Bischofs zur Jahreswende seines Todestages gehalten hat. (Text: 1.Kön.19, 11-12.) Gottes Wort ist die leise und sanfte Stimme, die jedoch stärker ist, als jedweder Sturm der Geschichte oder des Lebens. Der Gallneukirchner Vortrag vom norwegischen Bischof Per Lønning (Bergen, 1942 - Budapest, 1984) bezieht sich auf seine persönlichen Beobachtungen und Bemerkungen zum Thema: Konfrontation zwischen Kirche und den totalitären Systemen. Nachher können wir László Terrays Artikel: Mosaiktropfen, anlässlich des Ordass-Zentenariums, lesen. Diesem folgt der Schlussartikel des Berichtes von György Pósfay mit dem Titel: Meine Begegnungen mit Lajos Ordass.

Die Studie von Lóránd Boleratzky beschäftigt sich mit der Frage des *successio apostolica*. Dr. János Weltler, Vorsteher der vor einem Jahr neuerrichteten Kirchendiözese Westungarn, spricht in einem Interview über seine Gedanken, seinen Dienst und vom Leben unserer Kirche. Sándor Magassy sen. erläutert das ins ungarische übersetzte Buch von Hans Küng: Was ist die Kirche? In unserer Postspalte bringen wir die Äusserungen unserer Leser zu den Themen in unserer Sommerfolge. Auch einige kurze Gedichte von László Scholz bereichern unsere Sommerfolge.

Summary

Our Autumn issue opens with a meditation from Lajos Ordass on the basis of Jn 8,12 entitled From Darkness into Light.

We bring a sermon from pastor Dorottya Isó on the occasion of the Ordass-centenary. The sermon was given on the anniversary of the death of the bishop on the commemoration held at the grave; it's text is 2 Kings 19,11-12. The word of God is the gentle and soft voice which is nevertheless stronger than any storm in history or life itself. The lecture of the Norwegian bishop Per Lønning held in Gallneukirchen /Bergen, 1942 - Budapest, 1984/, gives personal comments and reflections on the topic of the confrontation of the church and the totalitarian systems. This is followed by a writing from László Terray titled Mosaic Pieces on the Occasion of the Ordass-centenary, and finally the closing part of György Pósfay's account titled My Encounters with Lajos Ordass ends this section.

The study of Lóránd Boleratzky looks at the question of the *apostolica successio*. The lay leader of the Transdanubia district - which has been newly formed again a year ago - János Weltler dr. talks about how he sees his service and the life of our church. Sándor Magassy Sen. reviews the newly translated book of Hans Küng /What is the Church?/. Our Letters column brings remarks commenting the previous issue. Some short poems from László Scholz can also be found in our Autumn issue.

E SZÁMUNK SZERZŐI

<i>Dr. Boleratzky Lóránd</i> ny. ügyvéd, egyetemi magántanár	Budapest
<i>Isó Dorottya</i> lelkész	Veszprém
<i>Dr. Per Lønning</i> ny. püspök	Oslo /Norvégia/
<i>id. Magassy Sándor</i> ny. lelkész	Sikátor
+ <i>D. Ordass Lajos</i> püspök	Budapest
<i>Dr. Pósfay György</i> ny. lelkész	Chêne-Bougeries /Svájc/
<i>D. Scholz László</i> ny. lelkész	Budapest
<i>D. Terray László</i> ny. lelkész	Råde /Norvégia/
<i>Dr. Weltler János</i> kerületi felügyelő	Veszprém

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

<i>Ordass L.:</i> A keresztfa tövében, Nagyheti áhítatok	150,-
<i>Ordass L.:</i> Vádirat, Korrajz	40,-
<i>Ordass L.:</i> Jó hír a szenvedőknek, Prédikációk	400,-
<i>Ordass L.:</i> Akikkel az Úton találkoztam	400,-
<i>Ordass L.:</i> Útravaló az év minden napjára	1.190,-
<i>Ordass L.:</i> Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
<i>Ordass-Loy:</i> Te vagy reménységem, Imádságos könyv	120,-
<i>Ordass-Giertz:</i> Házát kősziklára építette, Elbeszélés	400,-
<i>Ordass-Giertz:</i> Hitből élünk, Elbeszélés	400,-
<i>Ordass-Lyngar:</i> A fáklya, Ifjúsági áhítatoskönyv	300,-
<i>Terray L.:</i> Nem tehetett mást, Ordass Lajos életútja	150,-
<i>Scholz L.:</i> Tisztítsd meg szívedet	100,-
<i>Scholz L.:</i> Két sugárzó igazgyöngy, Írásmagyarázat	150,-
<i>Ritter-Tekus:</i> A lelkipásztor imádsága	100,-
<i>Sólyom J.:</i> Hiszem-tudom, Bevezetés az egyház tanításába	250,-
<i>Boleratzky L.:</i> Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
<i>Luther M.:</i> 14 vizsgáztató kép	160,-
<i>Botta I.:</i> Dévai Mátyás, a magyar Luther	120,-
<i>Vajta V.:</i> Hit és élet összecsengése	40,-
<i>Jung E.:</i> Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát?	300,-
<i>Kapi B.:</i> Isten hárfása, Gerhardt Pál élete	400,-
<i>Böröcz S.:</i> Kiáltás a mélyből	800,-
<i>Maróthy J.:</i> Szegények szíve, Novellák	500,-
<i>Kende-Newman:</i> Jöjj Jézushoz! Evangelizáló füzet	100,-
<i>Dóka Z.:</i> Márk evangéliuma, Kommentár	1.500,-
<i>Rőzse I.:</i> A halál árnyékának völgyében	500,-
<i>Boleratzky L.:</i> A miskolci evangélikus jogakadémia	40,-
<i>Boleratzky L.:</i> A miskolci jogakadémia tanárai	200,-
<i>Boleratzky L.:</i> Evangélikus egyházjog I.+II. r.	1.300,-

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1000,- Ft + postaköltség.
Külföldre 15 DM. Egy szám ára 250,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 1163 Budapest, Bodnár u. 29.